Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

Ny följd. Årgång 3

1922

UPPSALA 1923

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

LAURENTIUS PETRI GOTHUS' STRATEGEMA GOTHICI EXERCITUS

ETT ÅTERFUNNET HUMANISTEPOS

AV

JOHAN NORDSTRÖM

INLEDNING

Laurentius Petri Gothus, som år 1574 efterträdde sin namne och svärfader på Upsala ärkebiskopsstol, åtnjuter i vår litteraturhistoria en viss ryktbarhet som en av vårt lands tidigaste och mest betydande latinpoeter.

Hans biografi är hittills föga utforskad och vissa allmänt återgivna data äro ganska osäkra. Han föddes något av åren 1529 eller 1530[1] i Söderköping. Utom honom funnos åtminstone ännu tre barn i familjen, sonen Paulus och döttrarna Berit och Anna.[2] Paulus blev handtverkare och rådman[3] i sin fädernestad och fader till Johan III:s hovpredikant, kyrkoherden vid Storkyrkan Petrus Pauli och den frejdade Laurentius Paulinus Gothus.

[1] Vanligen uppgives 1529. Den mig veterligen enda tillgängliga uppgiften om hans ålder finns å hans gravsten i Upsala Domkyrka: Hic sepultus est Venerabilis et doctissimus Mag. Laurentius Petri Gothus ArchiEpiscopus Upsaliensis, qui in Christo obiit die 12. febr. anno salutis MDLXXIX anno ætatis suæ L^mo^. (Jfr t. ex. PERINGSKIÖLD, *Monumenta Ullerakerensia,* s. 176.)

[2] Jfr FANT, *Observationes Hist. Svec. illustrantes* Fasc. II, Pars XVI. — Biografiska upplysningar om Berit i Laurentius' vid hennes död 1661 författade elegi (i *Aliquot Elegiæ*).

[3] LUNDSTRÖM, *Laur. Paulinus Gothus,* I, II, kap. 1. Jfr dock SPEGEL, a. a. s. 150, där han uppgives ha varit borgmästare. Han återfinnes emellertid icke i den förteckning över Söderköpings borgmästare, som finnes i Palmsk. saml., UB, tom 293, men denna nämner inga borgmästare från 1470—1576.

Sin första undervisning synes Laurentius ha åtnjutit i Söderköpings skola, som han med tacksamhet nämner i förordet till sina "Aliquot Elegiæ" (1561).[1]

Tidigare biografer omnämna icke dessa studier i hemstadens skola, vilka som vi sett intygas av Laurentius själv. Däremot tala flertalet av dem om studier i Upsala. Så skriver t. ex. Rhyzelius[2]: "Sin vngdom hade han på studier så lyckeligen användt i Vpsala, at tå warande Archibiskop, som sedan blef hans Swärfader, pröfwade honom skickelig at blifua K. Erik then fiortondes hoffpredikant." På vilka dokument denna uppgift är stödd, har jag icke kunnat utrannsaka. I och för sig synes uppgiften föga trolig i betraktande av det allmänt kända förhållandet, att Upsala vid denna tid icke erbjöd möjligheter till någon högre utbildning. Det är förmodligen härför, som en och annan författare, såsom Westén och Holmquist, icke medtagit denna notis i sina biografiska meddelanden om Laurentius Gothus.[3] Ligger måhända förklaringen till denna uppgift om hans Upsalastudier däri, att man på något sätt velat förklara förvärvandet av de lärdomsmeriter, som kunnat motivera hans ut-

---

[1] Dedikationen är riktad till »Prudentissimis humanissimisque viris Consulibus et senatoribus inclytæ Vrbis Sudercopiæ» och vidare heter det: Has Elegias viri prudentiss. vobis et vestræ Scolæ /in qua iuuentuti foeliciter nunc præest doctiss. vir M. Ericus Petri/ amicus meus summus et singularis /dedico. Et quia inter vos natus et educatus/ vestræque Scolæ alumnus sim — — — Has inquam Elegias et querælas funebres benigne suscipiatis quæso — — —. I *Album Acad. Viteberg.* I. s. 146 finnes en Ericus Petri Suecus inskriven sommarsemestern 1532, om identisk med den här nämde vågar jag ej avgöra. I Jonas Petris *Söderköpingz stadz Wijd forna — och senare — tijders Beskaffenhet 1680* (tr. av Sigurd Erixon i *Meddel. fr. Östergötl. Fornminnes- och Museiförening 1913—14*) ges en förteckning på skolemagistrar alltifrån 1500-talet, men däri saknas denne Ericus Petri. J. Petri synes f. ö. icke vara alltför hemmastadd i sitt ämne; så medtar han i förteckningen över berömda män från Söderköping icke Laurentius Petri Gothus men väl t. ex. dennes vida mindre bekante brorson Petrus Pauli. Magn. Sam. Söderstens diss. *de Sudercopia* (Pars. I, præs. Asp 1736, Pars II, præs. Ekerman 1743) har intet att förmäla i hithörande frågor, vilket också gäller om Cedermarks beskrivning 1691 (Palmsk. 293, varest också finnes en påbörjad förteckning Schole Rectores, som emellertid blott nämner en, från 1621). Omkring 1570 var en Ericus Medelpadus, enligt Lundström, *Laur. Paulinus Gothus,* I, II, s. 8, lärare vid Söderköpings skola.

[2] *Episcoposcopia Sviogothica* I, s. 59.

[3] Westén, *Sv. Kongl. Hofclericiets Historia* I, s. 103 ff.; Holmquist, *Nord. Familjebok*, art. Laur. Petri Gothus.

nämning till Erik den XIV:s hofpredikant före hans veterligen första studieresa till utländska universitet 1557? Holmquist, som tydligen icke accepterar traditionen om Laurentius' studier i Upsala, förlägger också — väl efter Anjou[1] — hans kallelse till hovpredikant till tiden efter hans återvändande från Wittenberg 1561. Men med orätt.

Det förhåller sig nämligen så, att Laurentius Petri Gothus redan åtskilliga år före sin första kända Wittenbergsresa med stor sannolikhet gjort ett besök vid det frejdade universitetet. I dess matrikel[2] inskrevs den 12 juli 1546 en Laurentius Petri Suecus, vars identitet med Laurentius Petri Gothus Sudercopensis man icke har någon anledning att betvivla. I varje fall har han vid ganska unga år förvärvat sig anseende för lärdom och vältalighet, ty redan 1554 finnna vi honom som predikant vid hovet. Det är nämligen i denna egenskap, han åhörde det förmaningstal av gamle kung Gösta till sönerna, som han inlagt i den här meddelade latinska dikten och som han förlägger till sagda år[3]:

Astans tunc fortè, & uerbi de more paratus
Diuini Præco, nempe uocatus eram. (V. 435 f.)

Den här antagna första studievistelsen i Wittenberg torde emellertid knappt ha blivit långvarig. Före avresan från Sverige har väl Laurentius näppeligen hört underrättelsen om Luthers död den 18 februari 1546 och erfarit den hotfulla politiska situationen. Vid tidpunkten för hans immatrikulation stod redan borgarkriget för dörren och Johan Fredrik av Sachsen, protestantismens ledare, hade uttalat sin önskan om högskolans förflyttning från Wittenberg, som också var en stark fästning.[4] I ett program till studenterna

[1] *Sv. Kyrkoref:s historia*, III, s. 23. Jfr ock SCHÜCK, *Sv. Literaturhist.*, I, s. 272.

[2] *Album Acad. Viteberg.*, ed. FOERSTEMANN.

[3] Årtalet 1554 är att utläsa ur dessa två verser (v. 423 f.), som inleda skildringen:

TeMpVs erat, phoebI tV ponDVs onVste ferebas
HesperIiosqVe tVI taVre reteXIs eqVos.

Denna tidiga anställning som hovkaplan intygas vidare i *Gustaf I:s registratur* (utgångna skrivelser 17/2 1556, 7/3 s. å., 29/5 1560, den sistnämnda ett »Passbord för her Lars Petri, som en lång tidh hafver varit H. F. N:a capellan, till att sökia sigh om een annan tienst»).

[4] FRIEDENSBURG, *Gesch. d. Univ. Wittenberg*, s. 251.

den 20 juli 1546 meddelar rektor, magister Johannes Marcellus, att ännu intet beslutats om förflyttningen och att undervisningen tills vidare skall fortsätta; intet hinder skall dock läggas i vägen för dem, som hellre vilja draga sina färde.[1] Ett stort antal studenter lämnade nu också staden. De kvarvarande kunde emellertid ännu några månader fortsätta sina akademiska studier. I det program, vari den lärde och snillrike Paul Eber kungör sina föreläsningar över Hesiodus, eldar han sina studenter med Arkimedes' föredöme, som under Syracusæs belägring alltjämt fortsatte sina för fädernestaden så nyttiga geometriska och mekaniska arbeten.[2] Likväl är det tydligt, att de oroliga tidsförhållandena gjorde det akademiska arbetet mycket avbräck. Programmen visa, att studenternas disciplin, vilken i Wittenberg liksom vid övriga protestantiska högskolor redan förut lämnat mycket övrigt att önska, nu genom umgänget med den råa soldatesken råkade i allt större upplösning. Dessutom närmade kriget sig allt mer stadens murar och faran av en belägring blev överhängande. Den nye rektorn, Caspar Cruciger, kungör i ett program av den 6 nov. kurfurstens vilja att studenterna skola lämna staden men meddelar samtidigt, att en del av lärarna skola begiva sig till Magdeburg för att där om möjligt fortsätta undervisningen.[3] Detta senare visade sig emellertid ogör-

[1] Duximus itaq; uobis significandum esse, de migratione nostra nihil hactenus decretum esse, nosq; deinceps donec Deus concedet, hîc operas scholasticas facturos esse. Nec tamen prohibemus, quominus discedant, si qui malunt alibi esse quacunq; de causa. Illis uero qui adsunt, præcipimus, ut sint moderati, non solum, ut urbs tranquillior sit, cuius rei tamen habenda est ratio, sed multo magis, ut poenitentiæ significationem modestia morum ostendat. — *Scripta publice proposita a Professoribus in Academia Witebergensi ab anno 1540. usqʒ ad annum 1553.* Witebergæ 1553.

[2] *Scripta publice proposita,* program av 26 juli 1546. I fortsättningen heter det: Ita ños quoque in hoc bellico tumultu retineamus studium bonarum artium, cum sciamus eas Ecclesiæ necessarias esse, quæ sine ullo dubio in ruinis regnorum permansura est usque ad finem mundi, iuxta immutabiles Dei promisziones, qui nos quoq; in medijs procellis teget & tuebitur, si seria morum emendatione declarabimus, nos uerè iram eius timere, & fiducia mediatoris Christi, mitigationem impendentium malorum petemus, uocationis nostræ opera sedulo & fideliter faciemus, & Deo euentum huius periculi committemus.

[3] *Scripta publice proposita,* den 6 nov. 1546: Etsi autem speramus Deum mitigaturum esse has calamitates, tamen cum hic metus sit obsidionis, utilius est teneræ ætati hinc abesse, propter multa pericula, & uarios obsidionum

ligt.[1] Studenterna skingrades och lärarkåren upplöstes. Melanchton avreste den 10 november och flertalet följde hans exempel.[2] I maj 1547 kapitulerade Wittenberg för de kejserliga, Johan Fredrik måste avstå sin kurfurstliga värdighet till hertig Moritz och först mot slutet av år 1547 började det akademiska arbetet i Wittenberg så småningom återupptagas.[3]

Tidpunkten för denna Laurentius', såsom vi trott oss kunna antaga, första studieresa hade alltså visat sig synnerligen olyckligt vald och att under dessa stormiga förhållanden, som naturligtvis mer eller mindre sträckte sina verkningar till alla Tysklands protestantiska universitet, söka fullfölja och avsluta de planerade studierna var knappast att tänka på. Intrycken och lärdomarna från dessa korta månader kunna emellertid ha varit betydelsefulla nog: att ha hört Melanchton var ju att ha gjort bekantskap med något av det ädlaste och mest inspirerande i humanismens väsen.

Huru länge Laurentius varit anställd som hovpredikant före sin avresa till Wittenberg 1557, är mig icke bekant. Under denna tid vann han, som Rhyzelius[4] säger, "med sitt behageliga vpförande och embetsgåfwor then nåd, at konungen sände honom, med tilrecheligt vnderhåll, til the Tyska Academier til at ther werfwa sig mogenhet i Theologiska studier". Den 17 febr. 1556 utfärdades från hertig Eriks kansli ett öppet brev för "her Larsz, V. N. Herres capellan, på then studente hielp, som lagd är till Linköpings sticht etc., till en behaglig tiid, som är två smådeler uthi Södre och Norre Vidbo och en små deel uthi Tiuste proesterij aff tijenden att dragha till Tyskland och förmere sine påbegynte Studia".[5] Den 7 mars ändrades detta därhän, att herr Lars, "som var V. N. H. capellan", icke skulle befatta sig "med

euentus. Et Illustriszimo principi Electori sic uisum est, dimittendum esse cœtum scholasticum. — — — Aliqui ex Lectoribus in uicinam urbem Meideburgam se conferent, ubi si quam scholæ umbram habere poterunt, hac hyeme operas scholasticas, Deo iuuante, facturi sunt.

[1] Friedensburg, a. a., s. 251.

[2] Friedensburg, a. a., s. 253.

[3] Friedensburg, a. a., s. 254.

[4] *Episcoposcopia*, I. s. 60.

[5] *Gustaf I:s registratur.*

then tijende uthi södre och norre Möre, uthen han må uthi then städ beholle then tijende udi Tiust och Ydre".[1] Utresan synes emellertid ha blivit något fördröjd[2], ty först den 21 april 1557 infinner sig Laurentius, enligt statuternas föreskrifter[3], inför rektor med begäran om sitt namns införande i studentmatrikeln.[4]

Den första tiden i Wittenberg ägnade nu Laurentius åt studier inom artistfakulteten för magistergraden — den i regel nödvändiga förutsättningen för en fortsatt teologiskt studium. Artistfakultetens uppgift var att bibringa studenterna en allmän vetenskaplig skolning och en allsidig humanistisk, matematisk och naturvetenskaplig bildning, som givetvis dock måste bli rätt elementär, då baccalaureatet väl icke krävde större minimitid än 1 $^1/_2$ år och magistergraden kunde avläggas efter åhörandet av föreläsningar under ytterligare 1 $^1/_2$ år.[5] Vid detta protestantismens högkvarter lämnades natur-

---

[1] *Gustaf I:s registratur.*

[2] En notis i *Gustaf I:s registratur* döljer måhända förklaringen till dröjsmålet. Från hertig Eriks kansli utfärdades den 2 nov. 1556 en skrivelse till slottsloven på Kalmar slott Germund Svenson, »att han ransaker och lather *her Larens Petri* bekomme så myket aff thett underhåldh, som ordinarius hade fått här Päder Arffuidi, som han haffver giordt tiänist för». Peder Arffuidi, som var skolmästare i Linköping, hade 1555 kallats till skolmästare och orgelnist i Kalmar (*Gustaf I:s registratur*, brev fr. utv. kon. Erik 7 okt.), där ungefär samtidigt hans kollega vid Linköpings skola Petrus Caroli blev superintendent. Av någon anledning har denna kallelse återtagits (brev fr. utv. kon. Erik 16 jan. 1556, *Gust. I:s reg.*), något som dock icke synes ha respekterats av Petrus Caroli, till vilken den 1 maj s. å. från det hertigliga kansliet utfärdas en »Föreskrifft . . . för scholmestaren i Calmarne, att han lather honom beholle thet scholmestereämbete och underhold i förme Calmarne, som han haffver honom nu affhäntt, försöriendes then Peder Arffvidson med något annet ämbete i then städ». Om vi här ha att göra med Laurentius Petri Gothus, som i så fall någon tid också skulle ha haft befattning med Kalmar skola, lämnar jag tillsvidare därhän. Efter hans utresa blev emellertid Peder Arffvidi innehavare av skolmästartjänsten. (Jfr skrivelse från det hertigliga kansliet i Kalmar, 23 jan. 1560. *Gustaf I:s registr.*)

[3] »Deinde quisquis in hac Academia commorari aliquantisper decreuit, accedat ad Rectorem Academiæ, & nomen suum inter nomina aliorum auditorum nostrorum referri petat, & promittat se legibus nostris obtemperaturum esse, quia nec honestum est, nec tutum reipublicæ, ullos homines uagari in ciuitatibus, sine certis magistratibus.» *Acad. Witeberg. leges de studiis et moribus auditorum* (Secunda Lex) i: *Scripta publice proposita*, Witeb. 1560, s. 449.

[4] *Album Acad. Vitebergensis*, ed. Foerstemann.

[5] Jfr Friedensburg, a. a., s. 39. — Vid en ungefärlig beräkning finner jag,

ligtvis heller aldrig ur sikte uppgiften att redan från början utbilda studenten till en "miles christianus", på allt sätt rustad att kämpa för den protestantiska trons bestånd och seger. Men så länge Melanchton var universitetets allt dominerande personlighet, fanns ingen god jordmån för en fanatisk sekterism. Hans 1546 första gången tryckta Leges Academiæ Vitebergensis äro ett vackert uttryck för renässansens vidsynta och fria idealism och dess tro på bildningens värde[1], som så skarpt kontrasterar mot Luthers nästan cyniska misstro till människonaturen och dess förmåga av utveckling och förädling.

I allmänhet synes man icke ha förutsatt några andra kunskaper hos nybörjarna inom artistfakulteten än elementära insikter i latinska språket. Det är också däri, som statuterna uppmana dem att till en början förkovra sig, varjämte de också flitigt böra ägna sig åt studier i dialektik, i retorikens element och i kristendom.[2] Vid denna tid sköttes den offentliga undervisningen i latin av Matthäus Plochinger[3], vilken i egenskap av "Pædagogus" hade att med sina elever repetera latinska grammatikan, genomgå Linacer[4] och föreläsa över komedier av Terentius, Plautus och andra verk "ad captum puerilem convenientia".[5] Ovidius, Cicero och Quintilianus har han sålunda också behandlat i sina föreläsningar.[6] I latinundervisningens tjänst stod också professorn i poetik, som under dessa år var Caspar Cruciger d. y., vilken 1556 som magister i artistfakul-

att den av svenska studenter under perioden 1530—1560 för magistergradens avläggande i Wittenberg använda tiden i genomsnitt belöpte sig till 5 à 6 år; materialet är emellertid mycket ofullständigt, och dessa siffror anföras därför med all reservation.

[1] Jfr t. ex. ur inledningen till artistfakultetens *Leges:* Deinde quàm gratum est homini sano mediocriter aspicere rerum naturam, & in conspectu habere uniuersam antiquitatem, & historias omnium ætatum, & in illis multas magnas rerum mutationes, & mutationum illarum causas & uoluntatem Dei considerare, & inde sumere commonefactiones ad regendam uitam utiles.

[2] »— — privatim & publice prima ætas diligenter discat grammaticen latinam, dialecticen, elementa Rhetorices, & summam doctrinæ Christianæ.» *Leges* etc. (Quarta.)

[3] Om de i det följande nämnda Wittenbergprofessorerna, se FRIEDENSBURG, a. a., s. 257—290.

[4] THOMAS LINACER, *De emendata Structura Latini Sermonis libri VI.*

[5] Artistfak:s *Leges* etc. (Secunda.)

[6] FRIEDENSBURG, a. a. s. 287.

teten börjat sin verksamhet med att föreläsa över Ovidius' Metamorphoser och Ciceros De officiis och 1557 blev ordinarie professor. Ehuru ännu helt ung åtnjöt han ett utomordentligt anseende och före sin död yttrade Melanchton som sin önskan, att Cruciger skulle bli hans efterträdare, varom även hans ämbetsbröder voro fullt eniga.[1]

Professuren i dialektik och retorik skulle enligt statuterna skötas av en och samma person, men den var nu uppdelad så, att Melanchton — den rastlöst verksamme läraren i både filosofiska och teologiska fakulteten — föreläste dialektik (därjämte också grekiska och etik, vartill under senare år även kom historia) och Petrus Vincentius — begåvad latinskald och sedermera utgivare av Melanchtons epigram[2] — upprätthöll undervisningen i retorik. För alla dessa tre ämnen hade man att tillgå Melanchtons ypperliga läroböcker.

Vidare skulle alla, som ägnade sig åt filosofiska studier, åhöra de offentliga föreläsningarna i matematik och naturvetenskaper. Professuren i lägre matematik innehades vid denna tid av Sebastianus Dietrich, som föredrog aritmetik efter Gemma[3], algebra efter Peucerus och astronomiens element efter Johannes de Sacro Bosco's Sphæra eller Caspar Peucerus' Elementa.[4] Professuren i fysik bytte innehavare år 1557, då Paul Eber övertog professuren i hebräiska, som hörde till teologiska fakulteten, och till sin efterträdare fick Erasmus Rudigerus, vilken för sina åhörare utlade Melanchtons Initia doctrinæ physicæ och hans lärobok i psykologi och fysiologi, Liber de anima, väl sannolikt också Plinius, varjämte han även ägnade föreläsningsserier åt Aristoteles' etik. Dessa studiekurser voro emellertid icke tillräckliga för magistergradens erhållande. De som uppställt den som sitt mål eller "amore doc-

---

[1] Friedensburg, a. a., s. 263.

[2] Friedensburg, a. a., s. 284.

[3] Reinerus Gemma, *Methodus Arithmeticæ Practicæ.*

[4] Caspar Peucerus, *Elementa Doctrinæ de Circulis cœlestibus & primo Motu.* Witteb. 1553; av Io. de Sacro Boscos bekanta ända från 1200-talet använda lärobok trycktes åtskilliga upplagor under 1500-talet enbart i Wittenberg.

trinæ cognoscere fontes artium cupiunt"[1] tillrådas att fullkomna sig i de matematiska vetenskaperna genom att åhöra föreläsningarna av professorn i högre matematik. Denne var åren 1554—60 den lärde och snillrike Caspar Peucerus, Melanchtons måg och jämte denne fakultetens största prydnad. Han föreläste i matematik över Euclides och hade därjämte att leda den högre undervisningen i astronomi på grundval av Proclus, Ptolemæus' Magna Constructio (Almagest) och Purbachius' Theoricæ novæ Planetarum. Astronomiens studium stod under Peucerus' tid rätt högt i Wittenberg och det förtjänar att anmärkas som en ovanlighet vid denna tidpunkt, att han ålade sina åhörare att sätta sig in det kopernikanska systemet. Peucerus sysslade i sina föreläsningar även med optik, geografi och etnografi, och dessa "topographicas descriptiones ac distributiones et historias de moribus diversarum gentium", som särskilt året 1558 stodo på hans föreläsningsschema, betecknade han uttryckligon såsom obligatoriska för dem, som studerade för magistergraden.

Från föreskrifterna om dessa nu nämnda ämnen övergår författaren av Leges Academiæ till att uppmana studenterna till studiet av grekiska och hebreiska, emedan det är i skrifter på dessa språk, som källorna till vår kristna lära innehållas. Därjämte betonas särskilt nödvändigheten av kunskap i grekiska "ad fontes artium intelligendos, & ad cognoscendam historiam ueterum imperiorum". Innehavare av den grekiska lärostolen var vid 1550-talets slut Vitus Oertels von Windsheim. Förutom grekisk grammatik behandlade hans föreläsningar Homerus, Hesiodus, Euripides, Thycydides o. a. Sålunda nämnas också i Leges bland de auktorer, som det åligger professorn i grekiska att genomgå, även Sophocles, Theocritus och Paulus (någon epistel).[2] Från åren 1554—59 äro också särskilt omtalade privata föreläsningar i grekiska av den framför allt som skicklig orientalist och sedan som professor i

[1] *Leges* etc. (Quarta.)

[2] Också Melanchton föreläste i grekiska (jfr ovan!), de sista åren över bl. a. Pindaros, Euripides och Pauli brev. Jfr HARTFELDER, *Phil. Melanchton*, s. 564 f. Pindaros och Euripides äro även de grekiska diktare, som Laur. Gothus uttryckligen citerar.

hebreiska kände Heinrich Möller[1], vilken med förkärlek synes ha föreläst över Herodotus.[2]

I hebreiska fanns inom artistfakulteten ingen ordinarie professur. På Laurentius Gothus' tid meddelades den elementära undervisningen i detta språk av magister Johan Bugenhagen d. y. — son till den bekante reformatorn — vilken i januari 1557 tog sitt inträde i artistfakulteten och började sina kurser i hebreiska på grundvalen av Sebastian Münsters och Johan Isaacs grammatikor, varvid enstaka gammaltestamentliga böcker genomgingos.

En betydelsefull sida av de blivande magistrarnas utbildning utgjorde till slut disputations- och deklamationsövningarna, som gåvo dem tillfälle att praktiskt tillämpa dialektikens och retorikens regler.[3]

Denna redogörelse för artistfakultetens lärare och deras verksamhet vid tiden för Laurentius Gothus' besök i Wittenberg ger en ungefärlig föreställning om arten och omfånget av hans studier under de första två åren. Egendomligt nog synes han aldrig hava

---

[1] Icke att förväxla med en annan, i svensk historia känd, tysk humanist av samma namn. — Jfr f. ö. FRIEDENSBURG, a. a. s. 264.

[2] Möjligen tyder Laurentius Petri Gothus' i Strategema visade förtrogenhet med Herodotus på, att han åhört dessa Möllers privata föreläsningar. — Några år tidigare — 1551 — kungjorde mag. Bartholomeus Lasan (»in ædibus uiduæ R. viri D. Martini Lutheri») sin avsikt att föreläsa över Herodotus, varvid han särskilt framhåller hans »orationis suauitas» och hans sanningsenlighet; Herodotus är vidare en nyttig bekantskap att göra, emedan han »proponit exempla, quæ de uoluntate Dei, de gubernatione morum, de poenis tyrannorum, denique de multis uitæ partibus monere lectorem non stolidum multa possunt». »Denique turpe est homini literato, non legisse Herodotum, cum historiam maximarum rerum, & uetustissimam, & dulcissime scriptam contineat.» (*Scripta publice proposita* etc.)

[3] Exercitium disputationum multas utilitates adfert. Adsuefacit enim studiosos, ut res intricatas in breues conclusiones, & syllogismos apte includere poszint, & placida opinionum collatio, multas res obscuras eruit & patefacit, & dexteritatem adfert in respondendo, & in omni sermone comitatem. Ideo non omitti disputationes uolumus ut autem et latine scribendi exercitium habeant scholastici, alternis disputationes instituantur à Magistris, & recitentur à Scholasticis Declamationes. Et Magistri qui Grammaticen dialecticen aut Rhetoricen tradunt, Item qui latinos aut græcos scriptores interpretantur, mandent auditoribus, ut scribant & recitent declamationes . . . *Leges,* etc. (Sexta.) Jfr vidare härom t. ex. HARTFELDER, a. a., s. 449—454.

tagit baccalaureatexamen[1], vilket väl har sin förklaring däri, att man redan vid denna tid — liksom fallet blev ett par årtionden senare[2] — brukade promovera något äldre och mognare män till magistrar, ehuru de icke voro baccalaurei. Med sin magistergrad blev Laurentius färdig på exceptionellt kort tid; sannolikt fick han räkna sig till godo de föregående studierna i Wittenberg, som han säkerligen icke låtit ligga nere under de mellanliggande åren.[3] Redan den 10 februari 1558 — ett år hade sålunda ännu ej gått efter hans immatrikulering — blev han jämte 30 andra "honesti & docti viri" promoverad till magister. I den slutprövning, som föregick promotionen, voro examinatorerna, efter gammal sed[4], fem: fakultetens dekanus, som vid detta tillfälle var magister Jacobus Lechnerus, doktor Philippus Melanchton, magistrarna Sebastianus Theodoricus, Caspar Peucerus, Erasmus Rudigerus och Johannes Knorr, den sistnämde universitetets räntmästare.[5]

I och med magistergradens förvärvande hade Laurentius Gothus uppfyllt ett nödvändigt villkor för ernående av teologie doktorsgrad. Denna krävde betydligt längre tid, i det att ingen admitterades därtill, innan han sex år åhört föreläsningar i den heliga skrift.[6] Huruvida Laurentius' aspirationer sträckt sig därhän är icke gott

---

[1] Jfr J. Köstlin, *Die Baccalaurei und Magistri der Wittenberger Philosophischen Fakultät.* Halle 1887—91.

[2] Friedensburg, a. a., s. 313. Jfr f. ö. Hartfelder, a. a., s. 461 ff.

[3] Någon kortare tid har jag ej funnit ifråga om svenska Wittenbergsstudenter från denna epok. Närmast synes komma sedermera biskopen i Västerås Erasmus Nicolai, vilken inskrevs vid Wittenbergs universitet i nov. 1558 och blev magister där mars 1560 (f. ö. författare till en »Catalogus Suecorum et Fennorum qui in Germania operam literis navarunt, atque Wittebergæ gradum Magisterij obtinuere ab anno 1517 ad annum 1560,tryckt av Giörwell i *Kongl. Bibl. Tidn.* 1767, I). Tre år var tiden för de 1536 samtidigt inskrivna Michael Agricola, Magnus Helsingus och Martinus Tetus, vilka blevo magistrar i februari 1539. (Jfr Köstlin, a. a. och *Album Acad. Viteb.*)

[4] Friedensburg, a. a., s. 39. En samtida skildring av promotionen och föregående examen tryckt hos Hartfelder, a. a., s. 462 ff.

[5] Köstlin, a. a. — Friedensburg s. 332, not 1.

[6] Nemo admittatur ad gradum: Doctoratus, nisi toto sexennio audicrit enarrationes Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ, à Doctoribus ordinarijs in schola, siue hîc, siue alibi in Gymnasio, amplectente puram Euangelij doctrinam. *Leges* etc. (Statuta Collegii Fac. Theol.)

att veta. I varje fall ägnade han sig nu åt teologiska studier i tre års tid, till våren 1561.

Wittenbergs teologiska fakultet var vid denna tid den mest lysande i det protestantiska Tyskland. Dess främsta namn var alltjämt Melanchton, kring vars lärostol studenter från när och fjärran i stora skaror samlades. Latinskalderna sjunga hänfört hans lov, och ur deras dikter förnimmer man ännu efter snart fyra sekler något av den "charis", som hela hans personlighet utstrålade. För Laurentius Gothus är det att ha hört Melanchton summan av hans Wittenbergsår:

Vtile, erit studijs, audisse Melanthona, lustrum,
Quo doctore tuum floret Apollo decus.[1]

Då Melanchton dog den 19 april 1560, kändes förlusten djup och oersättlig och ingen var mäktig att ersätta denne rastlöse arbetare.[2]

[1] *Aliquot Elegiæ.*

[2] I den oerhörda mängd av sorgeskrifter, som sågo dagen i anledning av Melanchtons död, är det särskilt en, som för oss svenskar är av intresse, Henricus Mollerus' *De Obitu Philippi Melanthonis,* (tr. i *Orationes, Epitaphia et Scripta . . . de morte* Phil. Melanthonis, Viteb. 1561, och i samlingen *Delitiæ poetarum germanorum,* tom. 4, 1612). Mollerus var född 1528 i Witzenhausen, en liten stad i Hessen, och inskrevs i april 1546 vid Rostocks universitet (»pauper gratis inscriptus», *Die Matrikel d. Univ. Rostock,* I). Utan tvivel är han identisk med den mag. Henricus Mollerus Hessus, som år 1557 upptogs »in ordinem collegarum facultatis philosophicæ» i Wittenberg (Köstlin, a. a.). Han företog resor i Frankrike, Danmark och Sverge, blev poeseos professor i Culm och dog 1567 som rektor och professor vid Dantzigs gymnasium (Jöcher). Han hade då bakom sig en rätt betydande produktion som latinsk skald och utnämts till poeta laureatus cæsareus. Bl. a. uppvaktade han det svenska kungahuset med flera rätt omfångsrika latinska dikter (om vilka se Schück, *Sv. Literaturhist.* I, s. 631 ff.) och var en tid anställd som informator åt Gustav Vasas yngre söner.

I den här nämnda dikten berättar han inledningsvis, att han inträffat i Wittenberg i mars 1560 för att än en gång få höra Melanchton. Han kom då direkt ifrån Sverige efter en mödosam resa. Av den långa dikten, som ger gripande uttryck åt hans sorg över vännens och lärarens död, må här ett stycke ur det inledande partiet anföras, som skildra mästarens sista dagar:

Addiderat lucem ter senis Martius vnam,
  Ex Ioue qua fertur nata Minerua die.
A Sueonum gelidis vt finibus ipse reuersus,
  Et graue per terras & mare passus iter:

Under de sista åren av det lustrum[1], som Laurentius säger sig ha hört Melanchton, lär han väl framför allt ha åhört hans teologiska föreläsningar, som då utgjordes av utläggningar över bibliska texter, bl. a. vissa Pauli epistlar och Jesaia.[2]

En rangplats inom fakulteten intog även den redan tidigare omnämnde Paul Eber, vilken som professor i artistfakulteten utövat en mångsidig föreläsningsverksamhet och 1557 blev professor

Huc Witebergenses vbi labitur Albis ad agros,
  Aduerti cupidæ lintea lassa ratis?
Vt senis audirem foelicia plectra Philippi,
  Et quæ cygnea carmina voce daret.
His neque sors petulans inuidit & absona votis,
  Quæ non fortunæ pars viciosa meæ est.
Sed, dolor, hæc nimium breuis & mutilata voluptas,
  Hæc, dolor, vtilitas non satis ampla fuit.
Nam, semel impleto dum Luna senesceret orbe,
  Vix licuit nobis illius ore frui.
Bis quater Eoo remearat ab æquore Mensis,
  Qui tepido pinguem sole recludit humum.
Cum velut ex longo defessus calle viator,
  Venit in attonitam languidis ille scholam.
In primoque aditu pedibus titubantibus hæres,
  Vix in Apollineum scandit anhelus ebur.
Scilicet infandæ iam tunc contagio febris,
  Illius ex lasso corpore signa dabat.
Vir pius imposito voluit quoque munere fungi,
  Vix licet ex sicco funderet ore sonos.
Sed tamen, hei, potuit vix quatuor inde diebus,
  Officii partes continuare sui.
Namque dies, Idus quem mox comitantur Apriles,
  Publica supremus verba sonantis erat.
Scilicet, accrescens horror luis improbus, illum
  Amplius è tristi non tulit ire domo.
Non tamen interea scribendi à mole vacauit,
  Sed tulit hoc læsis viribus æger onus.
Egressum potuit, sed non inhibere laborem,
  Nunc face nunc vexans frigore membra, lues.
Ipse quidem magno contemnens pectore mortem.
  Hoc super astra piis esse sciebat iter.

[1] Denna uppgift i *Aliquot Elegiæ* — om man nu får ta den efter bokstaven — bekräftar tydligen mitt förut gjorda antagande, att Laurentius redan en gång tidigare besökt Wittenberg.

[2] FRIEDENSBURG, a. a., s. 261, anmärker, att vissa Melanchtons teologiska föreläsningar höllos på latin för att vara tillgängliga för studenter av främmande nationalitet. Jfr ock HARTFELDER, a. a., s. 565.

i gammaltestamentlig exegetik, varvid han särskilt synes ha ägnat sig åt tolkningen av Jesaia.[1] Efter Melanchtons död övertog han dennes nyssnämnda föreläsningar. Till den teologiska professorsuppsättningen hörde vidare Georg Maior, som isynnerhet utlade Psalmerna och Pauli brev, den framstående hebraisten Heinrich Möller, som 1560 övertog den hebreiska professuren efter Eber och den samma år utnämde Paul Crell, som föreläste över nya och gamla testamentet och dogmatik på grundvalen av Melanchtons Loci communes.

I vad mån Laurentius' teologiska Wittenbergsstudier avspegla sig i hans senare mycket olika bedömda kyrkopolitiska verksamhet, är ett intressant problem, som emellertid faller utom ramen för denna uppsats.

Fram emot året 1560 synes Laurentius ha börjat tänka på uppbrott från akademien. Därpå tyder det från Stegeborg den 29 maj 1560 utfärdade "Passbord för her Lars Petri, som en lång tidh hafver varit H. F. N. Capellan, till att sökia sigh om een annan tienst".[2] Om detta stod i något sammanhang med några bestämda planer från Laurentius' sida, kan nu väl knappast utrönas. Kort härpå avsändas tvenne kungliga brev till honom från Stockholm, som kalla honom åter till fosterlandet: det första daterat den 10 juni 1560, med innehållet: "Till M. Lårentz förfogha sigh in i landet till H. F. N."; det andra daterat den 22 juni s. å.: "Till mester Lars göra sigh färdigh och vara H. F. N. föllieachtigh till Engeland".[3] Hertig Erik ville alltså införliva den unge magister Lau-

---

[1] Det är således måhända icke blott en tillfällighet, att Laurentius Gothus' på titelsidan av Strategema har ett motto på hebreiska, hämtat från Jesaia. Ett annat spår av Ebers lärareverksamhet i Laurentius' Strategema är måhända ock hans citat ur Flavius Josephus. Eber var en framstående kännare av det judiska folkets historia och hade 1548 utgivit sin *Historia populi Judaici* (2:a uppl. 1560). En annan skrift av Eber visar sig Laurentius känna (i slutet av inledningen till Strategema): det populära *Calendarium Historicum*, som kom ut i många upplagor och översattes på flera språk.

[2] *Gustaf I:s registratur.*

[3] *Gustaf I:s registratur.* — Att här verkligen Laurentius Petri Gothus åsyftas framgår väl även därav, att han i *Aliquot Elegiæ* säger sig ha begivit sig på hemresa, kallad av ett kungligt brev:

rentius med den lysande suite, varmed han ärnade att begiva sig till England för att vinna drottning Elisabeths hand. Denna resa uppsköts emellertid på grund av den gamle konungens död i september och kom som bekant sedermera aldrig till stånd.

Dröjande och ovilligt[1] beger sig Laurentius på hemfärd. Vid tiden för uppbrottet mottar han underrättelsen om konungens död och skriver med anledning därav en elegi, den första i Aliquot Elegiæ. Då han den 1 maj 1561 anländer till Lübeck, mötes han av ett nytt och smärtsamt bud: hans syster Berit är död.

Den 19 juli är han åter i Stockholm, där han ombesörjer tryckningen av Aliquot Elegiæ.[2]

På hans följande verksamhet som professor i grekiska vid Uppsala universitet och som ärkebiskop finnes här icke anledning att ingå.

* * *

Man torde svårligen kunna överskatta den betydelse, som Melanchtons person och lärarverksamhet haft för den humanistiska traditionens bevarande vid de protestantiska universiteten under detta den religiösa revolutionens århundrade. Icke ens Luthers kraftfulla härskarnatur kunde i längden helt göra sig gällande gent emot det oemotståndliga inflytandet av den yngre medhjälparens ädla mänsklighet och sinne för kultur och skönhet. Tack vare Melanchton räddades genom de stormiga åren icke så litet av arvet från den tidigare tyska humanismen, från Celtes, Hutten, Evbanus Hessus, Reuchlin, den siste hans släkting och lärare, som studerat i Quattrocentos Italien och varit Marsilio Ficinos, Picos och Polizianos vän. Wittenbergsuniversitetets annaler ha åtskilligt att berätta om Melanchtons ståndaktighet gentemot de mera lutherska av hans kolleger, då det gällde att ge en professur åt en eller annan berömd "poeta", som icke helt motsvarade deras krav på stadgad ortodoxi. Det var

Vlterius Musis steterim, nec inane fuisset, / Si fortuna moram grata dedisset, opus. / Sed mouet edicto Sueonum litera Regis, / Cuius ab imperio patria pendet humus.

[1] Jfr de nyss citerade verserna ur *Aliquot Elegiæ*.

[2] *Aliquot Elegiæ*, förordet.

också säkert mer en än poetisk överdrift, då Johannes Stigelius, en av seklets mest ryktbara latinskalder och själv lärare vid universitetet, sjöng i en till Melanchton riktad elegi, när denne en gång avreste från Wittenberg för att besöka sin hembygd:

Te Musæ Phæbusque sacer, Charitesque sequuntur,
Quæ iuuet huic superest gratia nulla loco.[1]

Genom Melanchton blev Wittenberg, så länge han levde, icke blott och bart ett protestantiskt prästseminarium utan även i någon mån ett "artium et Musarum sedes", där den klassiska dikten älskades och de unga poeterna fingo handledning och uppmuntran. Den nyss nämnde Stigelius var Melanchtons lärjunge och vän — av honom prisad som en ny Ovidius — och innehade vid tiden för Laurentius Gothus' första besök professuren i poetik. En annan av seklets mest frejdade latinskalder och Wittenbergs stolthet, Johannes Major — även han lärjunge och vän till Melanchton — som från 1560 föreläste bl. a. Lucanus' Pharsalia och på grekiska över Jesu Syrach och dessutom hjälpte studenterna med korrigering av deras poetiska försök[2], har Laurentius säkerligen icke försummat att höra och lära känna. Att den unge svensken åtnjutit förmånen av det stimulerande umgänget i Melanchtons gästfria hus och där deltagit i de litterära kollokvierna, får väl anses ganska sannolikt; hos Melanchton bodde f. ö. hans landsman Erasmus Nicolai, vilken också försökte sig som latinsk poet.[3] I denna krets hade han kanske också tillfälle att sammanträffa med den i vår litteraturhistoria bekante latinskalden Henricus Mollerus, som åtminstone tidvis fanns i Wittenberg under dessa år.[4] Måhända var det för att upptaga tävlan med denne, vilken hittills utan rival varit det gustavianska

[1] *Poematum* Joannis Stigelii *liber quartus, continens elegiarum libros tres.* Jenæ 1568, fol. K 2.

[2] Friedensburg, a. a. s. 287 ff.

[3] Fant, *Annales Typographici seculi decimi sexti in Svecia.* Ups. 1793—1800, s. 25. — Latinska verser av Erasmus Nicolai finnas i hans 1561 i Wittenberg tryckta Παιδειον μαθημα *seu brevis ratio et methodus discendi Theologiam.* Jfr *Diss. Historico-Litteraria de Poetis Latinis Dioeceseos Westmanno-DaleKarlicæ,* præs. P. Svedelius, resp. Carolus Norberg, Ups. 1785, s. 7.

[4] Jfr ovan s. 232, not 2. — 1557 tryckte Mollerus två av sina dikter i Wittenberg: *Steno Sture Senior* och *Triumphus Christi.*

hovets "poeta", som Laurentius på tredje året av sin vistelse i lärdomsstaden författade *Strategema Gothici Exercitus adversus Darium* — vårt första bevarade inhemska prov på humanismens latinska diktkonst.[1]

* * *

Innan jag övergår till en kort redogörelse för innehållet i Strategema, vill jag förutskicka några bibliografiska notiser om dikten.

Vår tidigaste bibliograf Johannes Schefferus känner icke till några latinska poem av Laurentius Gothus[2] och Mollerus[3] har heller intet att tillägga på denna punkt. Den sannolikt förste, som visar sig äga någon kännedom om denna sida av Laurentius' författarskap, är Johan Heysig—Ridderstierna, vilken i Scripta Sveo-Gothorum[4] upptager hans 1561 i Stockholm tryckta Aliquot Elegiæ. Strategema nämnes däremot icke.

Om man får tro en högst gåtfull notis hos Stiernman i hans förteckning av Laurentius Gothus' skrifter, skulle den förste och kanske ende i senare tid, som verkligen sett och läst denna dikt, egendomligt nog vara Samuel Pufendorff. Den lärde bibliognosten skriver sålunda[5]:

Stratagema Gothici exercitus adversus Danicum *(sic!)*, perjucundum carmine redditur Elegiaco ad Ericum XIV. Suecorum etc. Regem. Wittebergæ 1559 in 4to per Laurentium Schwenck.

NB. in præfatione Deo agit gratias liberatam esse patriam a Tyrannide Christierni secundi et à fermento Pontificio purgatam; famam Regis Gustavi primi vindicat contra Sleidanum et de antiquitatibus Gothorum pulcherrimè disserit. vide Pufendorfium pag. 462.

---

[1] Tidigare äro Nicolaus Magnis *Carmen Genethliacum seu Oratio, natalibus Erici Gustavi filii sacra*, Olmütz 1534 (Warmholtz, *Bibl. Sveog.* VI, s. 55) och Andreas Olais *Soteria Principi Carolo, Gustavi filio, recens nato.* Sthlm 1550 (Warmholtz, a. a. VI, s. 165). Men dessa dikter synas icke vara bevarade, jfr Schück, *Sv. Literaturhist.* I, s. 633.

[2] *Svecia Literata*, Sthlm 1680.

[3] *Ad Sveciam literatam Joh. Schefferi Hypomnemata Historico-Critica* Hamb. 1698.

[4] Ms., Palmsk. 480, UB, s. 127.

[5] *Bibliotheca Svio-Gothica* T. I, ms. U 191, UB, under året 1559.

Detta Stiernmans NB. kan ju rimligtvis icke fattas annat än som ett citat eller referat efter Pufendorff, men så vitt jag kunnat finna, står något dylikt ställe icke till att upptäcka i något av dennes arbeten.

Samma notis, innehållande samma felskrivna titel (*Danicum* för *Darium*)[1] och nästan identiskt samma ord om företalets innehåll — dock icke hänvisningen till Pufendorff — finner man bland de anmärkningar, som Erik Benzelius d. y. gjort i sitt exemplar av Schefferus' Svecia Literata.[2]

Att Stiernman icke fått sina upplysningar från Benzelius, synes ju ganska tydligt. Man måste uppenbarligen i stället antaga, att begge hämtat sitt vetande från samma mystiska källa eller, vilket måhända är rimligare, att Benzelius, den 20 år äldre forskaren, har Stiernman att tacka för uppgiften. Om man utgår ifrån att källan angivit Strategemas titel korrekt, vore det ju ganska besynnerligt, om begge var på sitt håll gjort samma felskrivning.

Men problemet kompliceras onekligen därigenom, att Benzelius redan 1702 — alltså ett tjugotal är före Stiernmans forskningar — ovedersägligt kände till åtminstone existensen av Strategema och förmodligen var det genom honom, som Elias Palmskiöld fick reda på dikten. Därpå tyda följande rader i ett brev från denne till den unge akademibibliotekarien i Upsala, daterat Stockholm den 23 sept. 1702[3]:

> Vidh tillfelle önskade jag fåå af Hr. Benzelio någon närmare beskrijfning Laurentii Petri Gothi i Wittenberg år 1559 uthgifna tractat den han kallar Strategema Gothici exercitus, jag åstundade gärna vetta, huad stratagema det är, som han deruthi beskrifver, eller och om Author icke är dhen, som sedan blef Ärchebiskop.

Men säkert har Benzelius icke varit i stånd att lämna någon som helst upplysning om Strategemas innehåll varken nu eller så

---

[1] Detta fel — Danicum, Danum eller Danos för Darium — möter hos alla forskare utan undantag, som omnämnt Strategema.

[2] Detta kom sedan till Linköpings Stiftsbibliotek, där det emellertid nu ej längre kan återfinnas. Notisen är emellertid fullständigt avtryckt av Warmholtz, *Bibl. Sveo-Gothica*, VI, (nr 3026 a).

[3] Brevet är tryckt i Gjörwells *Det Swenska Biblioteket*, Del. 4, 1760, s. 143.

länge den rastlöse samlaren levde. I varje fall hade Palmskiöld före sin död 1719 i sina samlingar om Strategema icke mer än titeln (med felet Danum för Darium) och ett "Er. Benz.", som anger sagesmannen.[1]

Håller detta resonemang streck, måste man alltså antaga, att Benzelius omkring 1702 ur obekant källa hämtat uppgiften, att Laurentius Gothus skrivit ett Stratagema Gothici exercitus *adversus Danum* och att han först långt senare kom i besittning av den hos Stiernman meddelade uppgiften om innehållet. Uppenbarligen har ingendera någonsin sett dikten; de känna den blott i andra hand.

Det enda nya bidraget till kännedomen om den förlorade diktens innehåll, som härefter framkommit, meddelades 1736 av magister Olavus Plantin i hans i Wittenberg tryckta, och väl också skrivna, Vindemiola Literaria.[2] Han behandlar här det grekiska språkstudiets historia i Sverige. Gustaf Trolle är den förste svensk, som bevisligen kunnat grekiska — denna notis har Plantin fått från Erik Benzelius, Collegium i Swenska Historien och Antiqviteterna[3] — därefter komma reformatorerna, på vilkas grekiska kunskaper han dock icke kan meddela några faktiska bevis, och efter dem följer Laurentius Petri Gothus, vars insikter i grekiska kunna dokumenteras[4]:

Dedit etiam non vulgaris peritiæ suæ in Græcis specimen LAURENTIUS PETRI *Gothus*, sub GVST. I. adhuc ut studiosus *Wittebergæ* degens, edito a se libello, cui nomen dedit: *Stratagema Gothici Exercitus adversus Danos* (sic!), ibidem, apud *Laurent. Schwenck*, A. 1559; huic Epigramma Græcum elegantissimum præmisit.

Plantin, som eljest ytterst omsorgsfullt anger källorna för sina uppgifter, ger ingen som helst antydning om ursprunget till detta

---

[1] Palmsk. 343, s. 331, UB.

[2] *Vindemiola literaria, in qua Hellas sub Arcto, sive Merita Svecorum in lingvam græcam brevissime et modeste exponuntur. Vitembergæ, 1736.* — I Upsala disputerade Ol. Plantin 1728 under Hermansson Περὶ Ὑμνοποιῶν *s. de auctoribus Hymnorum Ecclesiæ Sveogothicæ* och 1730 under Törner på andra delen av denna dissertation.

[3] Den av Plantin använda avskriften finns numera i UB, E 80 a.

[4] *Vindemiola*, s. 22 f.

meddelande. Benzelius' åren 1716 och 1719 givna kollegium har intet att säga om Strategema, ehuru ett omnämnande därav mycket väl där kunnat vara på sin plats. Ett mera direkt personligt meddelande från Benzelius, vars föreläsningar han måhända åhört i Upsala, är heller icke tänkbart, då ett dylikt ej särskilt omnämnts. Ingen av de övriga nämnda bibliograferna har heller kunnat ge honom uppgiften om det grekiska epigrammet. Man vore då närmast frestad att tro, att Plantin med egna ögon sett den så mycket omtalade dikten, måhända under sin vistelse i Wittenberg, där den trycktes. Ett dylikt antagande synes emellertid knappast tillåtligt. Först och främst återger ju Plantin Strategemas titel oriktigt (med den nya varianten Danos). Vidare känner han blott det grekiska epigram, som föregår dikten, men icke det andra, som avslutar den. Det är alltså ganska uppenbart, att han har uppgiften och omdömet 'elegantissimum' från en för oss obekant källa.

Några år efter Plantins avhandling utkommo Joh. A. Wåhlbergs två dissertationer De Poëtis in Svio-Gothia latinis[1], som icke med ett ord omnämna Laurentius Petri Gothus och f. ö. röja författarens solida okunnighet i sitt ämne.

Under 1700-talets senare del får studiet av vår äldre litteratur ny fart och lärdomshistorikerna från denna tid — Giörwell, Lidén, Älf, Gahm, Knös, Nordin, Fant o. a. — ha på detta område nedlagt ett arbete, som måhända alltför litet uppskattats. Vår renässans' latinska diktning var föremål för deras speciella uppmärksamhet; det är nästan rörande att i deras brevväxlingar se, med vilken glädje de berätta om fyndet av en ny dikt och med vilken iver de efterspana en förlorad. Under en mansålder är Fant på jakt efter Laurentius Gothus' dikter. I Historiola Litteraturæ Græcæ in Svecia[2] visar han sig känna till Palmskiölds och Plantins notiser och det ovan citerade brevet från Palmskiöld till Benzelius.[3] Av detta hade han dragit den nära till hands liggande slutsatsen, att Strategema funnits i Benzelius' bibliotek, och därför vänt sig till lektor

[1] Diss. præs. Ihre 1739 och 1740.
[2] Sect. I, Ups. 1778, s. 19.
[3] Egendomligt nog påstår Fant, att Stiernman ej känt Strategema.

Harlingson i Linköping om upplysningar. Tyvärr befanns det, att dikten icke fanns i Gymnasiibiblioteket, dit Benzelius' bibliotek efter hans död kom, och ej heller upptagits i katalogen över det ärkebiskopliga biblioteket, och Fant måste därför till sin stora saknad lämna den och det grekiska epigrammet "suis in tenebris". I sina senare arbeten[1] kan han icke inregistrera något annat nytt om Laurentius Gothus' dikter än vad som framkommit genom den 1791 publicerade sjätte delen av Warmholtz' Bibliotheca Sveo-Gothica: den ovan citerade anmärkningen av Benzelius i hans exemplar av Svecia Literata[2] och Laurentius' hittills icke omnämda Carmen Gratulatorium in coronatione Erici XIV (fol. pat., 1561). Om Strategema skriver han 1803: "Nullibi, quantum novimus, superest hoc scriptum."[3]

Ingen större framgång krönte heller den berömde latinaren professor Floderus' försök att uppspåra dikten för att i sitt Specimen I de Poëtis in Svio-Gothia Græcis (1785) kunna meddela det omtalade grekiska epigrammet, det första av en svensk författare. Under sina spaningar vände han sig bl. a. även till Giörwell, men deras bemödanden voro fruktlösa.[4]

Bland senare litteraturhistoriker, som omtalat Strategema, må nämnas Wieselgren och Schück, vilka begge referera Benzelius' notis.[5] Den siste bibliograf, som omnämt skriften, är Gustaf Rudbeck, vilken kommit till resultatet: "Intet ex. nu kändt.[6]

Hur det måhända unika exemplaret av Laurentius Gothus' dikt

---

[1] *Annales Typographici*, Ups. 1793—1800, s. 22 och *Observationes Historiam Svecanam illustrantes*, Fasc. II, Pars VI, Ups. 1803, s. 7.

[2] Om denna notis anmärker Warmholtz, a. a., VI, under n:r 3026a: »Detta är alt det som jag om denna sälsynta Skrift har mig bekant».

[3] *Observationes*, a. st.

[4] I en not, a. a., s. 7, tackar Floderus den gamle bibliotekarien: »Venerabunda tamen mente significare debeo gratiam Ampl. Dom. Biblioth. Regii *Caroli Christ. Gjörwell*, qui nulli pepercit curæ investigandi, si cubi delitesceret *Stratagema* illud *Gothici exercitus*, Witteb. 1559, cui Græcos versus præmisisse dicitur *Laur. P. Gothus*, sed frustra».

[5] Wieselgren, *Sveriges sköna litteratur*, III, s. 125; Schück, *Sv. Literaturhistoria*, I, s. 634.

[6] *Skrifter till Sveriges historia tryckta före år 1600*, Upps. 1919, nr 297.

hamnat i Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn, där författaren av dessa rader för några år sedan anträffade det[1], är icke bekant.[2]

Strategema Gothici Exercitus adversus Darium är Laurentius Gothus' tidigaste bevarade poetiska försök. Det är utan tvivel också hans märkligaste. I elegien över Gustav Vasas död och i hyllningsdikterna till Erik XIV[3] möta vi blott variationer av den högstämda götiska patriotismen i Strategema. En särställning bland hans dikter intar den lilla vackra elegien över systern Berit, vari man finner gripande och äkta uttryck för broderns djupa sorg. Från tiden efter 1561 finnas veterligen inga nya latinska poem av Laurentius Gothus' hand.[4]

---

[1] Detta bibliotek äger också en jämförelsevis sen avskrift av Strategema.

[2] Ett par intetsägande marginalanteckningar lämna ingen ledning för utrönandet av proveniensen. Skulle man våga en gissning, låge det kanske närmast till hands att tänka på det Coyetska biblioteket på Ljungby, som 1710 togs av danskarna. (Jfr WALDE, *Stormaktstidens krigsbyten* II, s. 418.) Då skulle det också vara förklarligt, om Pufendorff (jfr ovan s. 237) känt till dikten, då han ju en tid var i Peter Julius Coyets tjänst.

[3] *Carmen Gratulatorium* och *Urbs Stockholmia* (jfr SCHÜCK, a. a. s. 634).

[4] I Palmsk. saml. Tom. 349, s. 187—194 finnes en hittills mig veterligen icke undersökt latinsk diktsamling, tryckt 1564, med största sannolikhet i Rostock, vars titel lyder: *Epicedia Andreæ Beronis Westgothi, præfecti navis Svecicæ, in portum Rostochiensem, anno 1563. mense Decembrj delatæ, & anno 1564. die 11. Julij, à Danicæ claszis capitaneo, tormentis æneis, ex terra & aliquot nauibus oppugnatæ: in qua, cum se Andreas Beronis acerrime ab ortu solis vsq̃z ad meridiem defendisset, tandem amiszis plerisq̃z socijs, nauim ipse incendit, & mortem sponte oppetere maluit, quam in hostis potestatem se & nauim dedere.* Samlingen består av 7 anonyma dikter, alla tillägnade minnet av örlogsfartyget Falckens tappre kapten, Anders Biörson, vars manliga förhållande gentemot en övermäktig fiende mycket berömts (jfr AEG. GIRS, *Konung Erichz Then Fiortondes Historia*, Sthlm 1670, s. 43). Att författaren eller författarna voro svenska studenter i Rostock, som omedelbart efter händelsen ville hedra den fallne kaptenen och hans män, är väl det sannolikaste. Bland dem, man i första hand skulle gissa på som författare, äro ANDREAS JAGOBI SUDERCOPENSIS och PETRUS MICHAËLIS GOTHUS, av vilken den förre, inskriven 1558, efterlämnat ett par latinska dikter, ingående i en samling *Scripta in funere ingeniosi et modesti iuuenis, Johannis Caroli Vpsaliensis*, Rostock 1562 (jfr RUDBECK, *Skrifter till Sveriges historia*, nr 326) och den senare, inskriven 1562, utgivit tre latinska poem, tryckta i Rostock 1561 och 1562 (jfr STIERNMAN, a. a., tom I, ms., UB). Men om dessa de enda från denna tid kända svenska latinpoeterna vid Rostocks universitet 1564 ännu voro kvar där, vet jag icke. Detta år inskrevs däremot vid universitetet Petrus Michaëlis' svåger, Sveriges rikskansler Nils

Det Erik den XIV, den utvalde konungen, tillägnade Strategema, på vars titelsida Laurentius satt ett motto från Jesaia[1], inledes och avslutas, som jag redan nämt, med grekiska epigram av religiöst innehåll, som äro de första kända i sitt slag av någon svensk författare.[2]

Det utförliga förord, som står som inledning till själva dikten, är icke mindre intressant än denna själv. Det är från början till slut besjälat av en stark patriotisk känsla, bottnande i en glad och tacksam stolthet över fosterlandets pånyttfödelse och befästade frihet och närd av Johannes Magnus' historia, som här för första gången satt ett tydligt spår i svensk litteratur — det första på den långa vägen mot Atlantikan. Påfallande nog nämner emellertid Laurentius aldrig Johannes Magnus', i konung Gustafs öron så förhatliga, namn — han har själv måhända varit i tillfälle att bevittna konungens vrede över de mot honom riktade försåtligheterna i Johannes' arbete. Om Erik senterade denna Laurentius' hänsyn till

Gyllenstierna, vilken var stadd på en politisk mission till Tyskland. Jämte denne, av humanisterna besjungen som en litterärt synnerligen bildad och intresserad man (jfr latinska dikter om och till honom hos STIERNMAN, a. a. Tom I ms. (under året 1561) och Palmsk. 385, UB) vistades i Rostock under 1564, dock ej inskriven vid universitetet och i okänt uppdrag (jfr ANJOU, *Sv. Kyrkoref:s hist.* III, s. 23), även Laurentius Petri Gothus, som här detta år utgav sin *En lithen Tröstbook.* Det är långt ifrån otänkbart, att dessa kunna ha haft sin hand med i den lilla diktsamlingens tillkomst och att Laurentius skrivit en eller annan av dikterna. I dessa möta vi redan hela den götiska patriotismens fraseologi fullt utbildad och de äro ett av de tidigaste och därför intressantaste litterära uttrycken för kulten av den svenska äran.

[1] JESAIA, 32: 17: »Rättfärdighetens frukt skall vara frid».

[2] Av intresse för svensk lärdomshistoria är också HENRICUS MOLLERUS' i *Steno Sture Senior* 1557 tryckta grekiska carmen. Att Erik den XIV, till vilken dikten dedicerades, hade möjlighet att uppskatta grekiskan, är ju intygat bl. a. av Tegel. Johan III:s klassiska kunskaper voro ju vida berömda (jfr de bekanta omdömena av Sylvester Phrygius, Typotius och den franske humanisten Hubert Languet). Ordentliga kunskaper i grekiska och även i hebreiska vitsordas av Melanchton hos mag. Martinus Helsingus (om sedermera biskopen i Linköping eller Erik XIV:s bekanta sekreterare åsyftas, är ovisst) i brev av 12 juli 1554 (tr. i *Acta Lit. et Sc. Svec.* T. I).

Som det tidigaste provet på grekisk diktkonst i Sverige, man verkligen känt till, har förut ansetts ett av sedermera ärkebiskopen Olaus Martini författat poem, tryckt i Rostock 1584 (jfr FANT, *Historiola*, s. 22 ff., där det avtryckes). Därefter kommer ett av Jonas Nicolai Kylander, tryckt i Wittenberg 1597 (avtryckt hos FLODERUS, a. a. s. 5).

hans fader, är väl ovisst; för honom och de kommande Vasakonungarna var Gothorum Sueonumque Historia en helig bok.

Till en början erinrar Laurentius i sitt företal om fäderneslandets sorgliga tillstånd för 40 år sedan. Jämförelsen med det närvarande ger vid handen Guds särskilda försyn och oändliga godhet. Åt sitt av inre tvedräkt sönderslitna folk, som suckade under tyrannens ok och vandrade i den påviska villfarelsens mörker, hade Gud uppväckt en hövding, som med sin kraft, klokhet och lycka kunde bringa räddning i detta förtvivlade läge. Lika kär som den unge hjälten Scipio en gång var för Roms senat och folk, då han räddade det romerska väldet i ett ögonblick av hotande undergång, lika kär hade Gustaf Vasa, av alla med rätta hälsad som Fosterlandets Fader, blivit för alla svenska hjärtan, då han befriade landet från Kristians tyranni och efter bragdens fullbordan återställde Sveriges frihet.

Vi kunna alltså prisa oss lyckliga och tacka Gud, heter det vidare, som låtit detta urgamla folk, ryktbart genom så många segrar ända ifrån människosläktets återställelse efter floden, pånyttfödas och detta i göternas första hem och rätta fosterland.

Medveten om att denna hans åsikt om göternas första hem och ursprung är av många bestridd, går författaren något närmare in på denna fråga. Säkert är att fordomdags bodde i Asien geter eller, som romarna uttalade namnet, goter, om vars krigiska bedrifter, vandringar etc. de grekiska historikerna förtälja, bland vilka Herodotus är den älste. Men vad dessa berätta är av ganska färskt datum i jämförelse med innehållet i de fosterländska urkunderna och historieverken och försummar man att taga kännedom om dessa och blott håller sig till de grekiska historikerna, kan man icke undgå misstag. Herodotus har sålunda, ehuru han riktigt skiljer mellan geter och skyter som tvenne skilda folk, dock felaktigt tillagt skyterna mycket, som i själva verket utförts av geterna. Man får dock ej förundra sig, om en grek misstagit sig om ett så gammalt folks härkomst och urhem.

Att Scandia, som vi nu kalla Suetia eller rättare Sveonia och Gothia, varit det getiska folkets urhem och att både folket och

landskapet fått sitt namn efter sin konung Gethar, Magogs son, framgår tydligt av annaler och historier, som också ge besked om kungalängden till Abrahams tid, då huvudstaden Upsala byggdes, och fram till våra dagar, om utvandringarna och deras orsaker, om krigen, och slutligen om själva folkets första begynnelse och tillväxt.

Ehuru det, enligt författarens mening, här icke är rätta platsen att täppa till munnen på de förmätna motsägare, som falskeligen tillskriva sig göternas tappra och lysande bedrifter — något som man får hoppas skall göras av en lärdare penna — vill han dock peka på det kraftiga argumentet, att, om man bortser från hebreerna, intet annat folks annaler kunna uppvisa en så fullständig konungalängd och lämna ett så utförligt besked om dess forntidshistoria. Varför skulle vi alltså sätta större tilltro till grekiska och andra skribenter, som ej ha reda på sitt eget, mycket yngre folks ursprung, än till våra egna pålitliga historiska urkunder, som visa, att de omtalade utvandringarna och bedrifterna äro att hänföra till de goter, som under konung Berik år 1430 f. Kr. lämnade vårt fosterland.

Vidare framgår av våra annaler, att det språk, som vi göter nu tala, alltid talats här, att detta språk är den götiska stammens första och ursprungliga och att göterna aldrig talat tyska. De folk, vars språk likna götiskan, ha fått sitt tungomål från göterna såsom sina herrar eller äro deras avkomlingar. Det icke minsta beviset för den skandinaviska stammens ålder är, att den långt före romarnes tid var i besittning av litterär kultur och brukade egna bokstäver, runorna, som ännu i dag många av oss känna till.

Om dess höga ålder vittnar också vårt språks enkelhet och värdighet, varigenom det skiljer sig från danskan, som är en ömklig och löjeväckande förvrängning av det äkta götiska tungomålet för att nu icke tala om övriga götiska dialekter, såsom tyska och engelska, vilka på grund av det större avståndet från urhemmet avvika än mer från moderspråket.

Dessutom visa även seder och bruk och många tings ålderdomliga benämningar, att svear och göter äro urgamla bebyggare av

detta land och att de icke inflyttat annorstädes ifrån (ty, låt vara att de kommit från Orienten, ha de dock först här, icke i Asien, kallat sig svenskar och götar). Svenskan härstammar, som bl. a. framgår av avgudanamnen och många andra ord, direkt från hebreiskan, icke från något annat annat språk, såsom t. ex. latinet från grekiskan o. s. v. Göterna ha också alltid trott på de dödas uppståndelse och ha icke, som andra folk, bränt sina döda utan efter hebreisk sed begravt dem.

I slutet av sitt företal uppträder magister Laurentius som Vasahusets riddare gentemot den tyske historikern Sleidanus, vilken i sin bekanta krönika framställt Gustav Vasa som en av lybeckarna lejd uppviglare, den där i början gav sig sken av att kämpa för Sten Stures söner men sedan tillvällade sig makten och befäste sin ställning genom att gifta sig med Sten Stures dotter.

Efter att ha vederlagt dessa Sleidani påståenden med en nitälskan, som icke lämnar något övrigt att önska, kommer Laurenrentius till sitt egentliga ärende. Under sina studier av historien, vars nytta och nödvändighet både för uppfostran och det offentliga och enskilda livets rådslag han betonar, har han ofta mött berättelser om göternas tappra och lysande bedrifter och funnit, att de icke behöva stå något annat folk efter, ja, att de t. o. m. besegrat Rom, världens härskarinna. En dylik berättelse, som han funnit hos Herodotus, har lockat honom till poetisk behandling. Det är hans förhoppning, att detta hans försök skall uppmuntra andra att draga fram i ljuset och för eftervärlden besjunga vårt folks bragder. Hjältar som Achilleus ha vi aldrig saknat men en Homerus ha vi tyvärr aldrig ägt.

Den episod ur "de utländska göternas" historia, som Laurentius valt till ämne för sitt epos, återfinnes i fjärde boken av Herodotus' historia. Det berättas där, huru Darius, för att hämnas en tidigare oförrätt, samlade en väldig här på sjuhundratusen man, med vilken han bröt upp från Susa och tågade mot skyterna. Efter att på en flottbro hava övergått Bosporen tågade Darius genom Trakien och passerade floderna Tearos och Arteskos. På vägen till floden Istros

kuvade han geterna[1], som tvungos att medfölja den övriga krigshären. Vid Istros vidtager skyternas land. Då skyterna nu funno sig hotade av en så överlägsen stridsmakt, insågo de, att de icke voro i stånd att på öppna fältet möta Darius. De sände därför bud till konungarna över sina grannfolk, taurerna, agatyrserna, androfagerna, melanklainerna, gelonerna, budinerna och sauromaterna och påvisade för dem den gemensamma faran. Vid den följande rådplägningen visade det sig, att blott gelonerna, budinerna och sauromaterna ville hjälpa skyterna. Då skyterna följaktligen icke kände sig tillräckligt starka att bjuda Darius spetsen, beslöto de att i stället så småningom dra sig tillbaka, igenfylla brunnarna och förstöra årsväxten. De uppdelade sig därefter på två grupper. Över den ena förde konung Skopasis befälet. Denna avdelning skulle sakta draga sig undan de förföljande perserna utefter Maietiska sjön mot floden Tanaïs. Vid persernas återtåg skulle de förfölja och oroa dem. Den andra avdelningen anfördes av konungarna Idantyrsos och Taxakis. Även denna grupp skulle draga sig tillbaka för perserna mot de land, som icke velat deltaga i kriget, och på så sätt tvinga dem med. Krigföringen fortgick också en tid efter denna plan. Skyterna drogo sig tillbaka undan den förföljande Darius, som aldrig fick tillfälle till en avgörande drabbning. Trött på detta fruktlösa förföljande sände Darius till slut en ryttare till skyterkonungen Idantyrsos med uppmaning att antingen upptaga striden eller som tecken på underkastelse skicka jord och vatten. Härpå svarade Idantyrsos[2]:

Persiske man, med mig förhåller det sig så: Jag har aldrig förr av räddhåga flytt för någon människa, och jag gör det icke heller nu för dig. Jag har icke nu gjort något märkvärdigare än jag plägade göra under fred. Varför jag icke genast upptar striden med dig, skall jag också ange. Vi ha icke städer eller odlad mark, för vilkas erövring eller skövling vi be-

[1] Den i detta sammanhang av Herodotus — Historia, IV. cap. 93 ff. — gjorda skildringen av geterna skall man alltifrån Joh. Magnus ofta finna citerad. Här berättas om geternas (göternas) tro på själens odödlighet och om guden Gebeleïzis (Salmoxis), som skall hava varit Pythagoras lärjunge o. s. v. (Jfr Joh. Magnus, *Historia* lib. I, cap. XIII).

[2] Jag följer nära Lindskogs översättning av Herodotus' *Historia*, Sthlm 1920.

höva ängslas. Därför behöva vi icke påskynda en strid med eder. Om du nödvändigt vill ha strid genast, så ha vi våra förfäders gravar. Söken rätt på dem och försöken att förstöra dem! Då skolen I få se, om vi vilja strida med eder eller ej. Men förr skola vi ej börja strid med dig, om vi ej få särskild anledning. Så mycket vare sagt om striden. Men som mina herrar betraktar jag blott Zeus, min ättefader, och Histia, skyternas drottning. Åt dig skall jag i stället för jord och vatten skicka sådana gåvor, som anstå dig. Och jag tror, att du bittert skall få umgälla, att du har kallat dig min härskare.

Vredgade över Darius' bud gåvo skyternas hövdingar större skärpa åt sin krigföring, i det de dock samtidigt iakttogo en viss försiktighet, då det gällde öppen strid. Darius blev till slut ytterst konfunderad över denna strategi och än mer ökades hans förlägenhet, då skyterna skickade en härold till honom med en gåva, som utgjordes av en fågel, en råtta, en groda och fem pilar. Denna gåva ökade än mer persernas bryderi. Darius själv menade, att skyterna härigenom betygat sin underkastelse. En perser vid namn Gobryes hyste däremot en annan åsikt om gåvans betydelse: "Om icke I, perser, bliven fåglar och flygen upp till himmelen, eller bliven råttor och krypen ner under jorden, eller bliven grodor och hoppen ned i träsken, så skolen I träffas av dessa pilar och aldrig återvända hem."

Härefter inträffar den episod, som Laurentius Gothus särskilt uppehåller sig vid. Efter överlämnandet av den gåtfullt hotande gåvan uppställa sig skyterna till drabbning. Strax innan striden skall begynna, springer plötsligt en hare fram mellan de begge uppställda härarna, och glömska av den allvarliga situationen börja skyterna helt ägna sig åt jaktens nöjen. Då insåg Darius, att Gobryes hade rätt: "Dessa människor förakta oss oerhört, och nu inser jag, att Gobryes rätt tolkade innebörden av skyternas gåvor." Han befaller återtåg och lyckades med möda rädda större delen av sin här över Istros.

Denna Herodotus' skildring, som vi här i största korthet återgivit, skulle alltså enligt Laurentius' uppgift vara hans enda källa. Så är emellertid uppenbarligen icke fallet. Utan tvivel är han fullt förtrogen med Herodotus — därom vittna bl. a. citaten i

hans företal — men han har läst Herodotus med Johannes Magnus vid sidan. Med denne[1] anser han, att Herodotus icke är en i allt tillförlitlig historiker (jämför företalet). Med Johannes Magnus — som i sin tur följer Jordanes[2] — identifierar han skyter och göter. Liksom denne — och Jordanes — låter han berättelsen börja därmed, att Darius, "cæco mulierum amore correptus"[3] begär till hustru dottern till den gotiske konungen Anthinus[4], som vid denna tid uppehöll sig med sitt folk i cimmeriernas land (d. v. s. Krim)[5], och förlägger dessa tilldragelser till den tid, då "Romana Respublica ob violatam honestissimæ Lucretiæ pudicitiam, ad illam memorabilem mutationem deuenit, qua Regum autoritas abrogata, & Consulum substituta fuit".[6] Med den landsflyktige ärkebiskopen låter också Laurentius perserkonungen tala om göternas bekanta krigiska dygder, o. s. v.

På samma gång Laurentius här vill i sång förhärliga ett prov på göternas tapperhet och stolta frihetskärlek, söker han också att ur händelserna dra deras moraliska kontenta. Historien är en "magistra vitæ", och han känner väl den unge furste, vilken han tillägnar sin dikt. Man kan icke misstaga sig om arten av det höga och starka patos, vari Strategema klingar ut. Där är intet servilt smicker. Det ligger en djup och klar mening, vittnande om en profetisk blick, i de verser, där han återger gamle kung Gustafs tal till de unga prinsarna och den döende Cyrus' tal till sina söner. Och hans ideal av medborgerlig frihet och lagbunden ordning höjer sig högt över tidens orofyllda förhållanden och de götiska drömmarnas chimärer:

[1] Jfr Joh. Magnus, *Historia,* lib. III, cap. II: »Quocirca licebit mihi Herodotum, & eius sequaces de rerum Gothicarum ignorantia reprehendere, sicut Manethon Ægyptius eundem Herodotum in rebus Ægyptiis errantem (teste Iosepho lib. I. contra Appionem) iustè reprehendit».

[2] Jfr *De rebus Geticis,* cap. X.

[3] Joh Magnus, a. a., lib. III, cap. VI.

[4] Detta namn skall motsvara Herodotus' Idantyrsos. Formen Anthinus är väl Joh. Magnus' egen uppfinning eller ett tryckfel. De kända Jordanes-handskrifterna ha Ant(h)yrus, Ant(h)irus, Atriregirus, Antriregirus (*Mon. Germ. Hist., Auctores antiquissimi,* V: I, s. 72).

[5] Joh. Magnus, a. a., ib.

[6] Joh. Magnus, a. a., ib.

Quam dulce est, patrio sub tegmine libera vita,
Tam miserum est, tristi subdere colla iugo.
Quam pulchrum est, patrijs sancitis legibus uti,
Tam triste est, iustis uis inimica uiris. (v. 501 ff.)

*

Då Laurentius Gothus' återfunna skrift här ånyo får se dagens ljus, är det icke blott i dess egenskap av ett lärdomshistoriskt kuriosum, vari innehållas såväl våra äldsta bevarade svenska prov på humanismens latinska och grekiska verskonst från vårt litterärt så fattiga 1500-tal som ock det tidigaste försöket att påvisa ett omedelbart samband mellan hebreiskan och vårt modersmål. Som jag redan framhållit, är Strategema även ett av de intressantaste monumenten över det återuppståndna rikets nyvaknade och stolta patriotism. Med allt sitt milda och personliga patos är denna dikt också den förstfödda ättlingen av Johannes Magnus' historiska romantik, vars järngrepp om svenskt fantasiliv redan här kan förutses. Därigenom har den sin givna plats i en framställning av uppkomsten och utvecklingen av den götiska renässans, vilken i växlande former kommer att utgöra det kanske mest inspirerande ideala elementet i vår stormaktstids kulturella och politiska liv. Det är mitt hopp att ett annat år i ett dylikt större sammanhang få återkomma till Laurentius' dikt.

Strategema Gothici Exercitus återges här i bokstavstroget avtryck, varvid man sökt att i någon mån även ge en föreställning om originalets typografiska anordning. I den latinska texten, vars versifierade del försetts med numrering, ha några uppenbara tryckfel rättats, vilket anmärkts i noter. Vid återgivandet av de grekiska epigrammen ha alla abbreviaturer upplösts; däremot har jag — med ett angivet undantag — icke ansett mig böra göra något åt originalets oegentligheter, felaktiga läsetecken, av det itacistiska uttalet vållade bokstavsförväxlingar o. d. De hebreiska orden ha försetts med transkription och översättning, varvid docenten S. Linder på det älskvärdaste varit mig behjälplig. Till slut har jag försett texten med några sparsamma noter, till belysningen av Laurentius Gothus' källor.

STRATEGEMA

[A^r]

GOTHICI EXERCITVS ADVER⸗
ſus Darium, periucundum, carmine red⸗
ditum elegiaco.

SCRIPTVM AD ILLVSTRISSI⸗
mum Principem ac Dominum, Dominum ERI⸗
CVM, Suecorum, Gothorum, Vandalo⸗
rum, &c. electum Regem.

A

LAVRENTIO PETRO
GOTHO.

Ieſaiæ 32.

מעשׂה הצדקה שׁלום׃

VVITEBERGAE EXCVDEBAT
Laurentius Schuuenck.

1559.

AMICO LECTORI.

[A^v]

Φεῦ, πόλεμόν τε μάχαντε θεοῖο ἄνευ, σὺ ἔασον,
Πινδαρὸς[1] εἶπε σοφῶς: πάντα γαρ ἐστὶ θεοῦ.
πράγματα τ' ἀνθρώπων θεὸς ἀυτὸς πάντα κυβερνᾷ,
ἕυχος δοὺς πολέμου τοῖςδε δικαιοτέροις.
ὕβριν ἀμυνόμενοι ἐχθρῶν γλυκερῆς πέρι πτράας,
ἀντιδίκων ἄλλων ἐισί δικαιότεροι.
τοῖον ἔχεις παράδειγμα ἐν ἱστορίᾳ, φίλε, τάυτῃ,
ἥν[2] σοι ἵησι φίλος. Χαῖρε δ' ἐυτυχέων.

L. P. G.

Sudercopensis.

[1] Jfr Pindaros, *Olympia* IX. 40: ἔα πόλεμον μάχαν τε πᾶσαν | χωρὶς ἀθανάτων.
[2] Originaltrycket har i detta ord i st. f. η tecknet för diftongen υι.

ILLVSTRISSIMO

A 2r

SERENISSIMOQVE PRINCI-
pi, ac Domino, Domino Erico, Suecorum,
Gothorum, Vandalorum &c. electo
Regi, Domino suo clemen-
tissimo. S.

QVOTIES DE PATRIAE STATV, SEreniszime Princeps, ante annos 40. qui erat cogito, cumq́; eum hoc præsenti confero, singularem Dei prouidentiam & immensam bonitatem res humanas fouentis, protegentis & gubernantis deprehendo. Quantis oppressa illorum temporum calamitatibus, mutuis propter procerum dissentiones lanienis quam miserabiliter lacerata? quali deniq́; iugo sub manu tyrannica patria pressa mille modis affligebatur? Ad hæc mala accedebat & hoc, quod Pontificum εἰδωλομανίᾳ. quæ toti orbi inundabat, squaleret: à qua, ut liberari poszit, constitui meliorem etiam Regni statum, eijci Tyrannum, reprimi furores Episcoporum simul oportuit, ut locus emendationi doctrinæ in Ecclesia Dei esset. Ad tantas res gerendas exitauit Deus Ducem populo suo, quem robore, prudentia ac fœlicitate ornauit tanta, quanta rebus desperatis ac profligatis succurrendis opus erat. Quemadmodum enim, cum uelit Deus Imperia, propter certa hominum delicta, euerti, populos puniri, & Regna transferri, dat ignauos Gubernatores, & ut Propheta ait, pueros Principes: Ita cum Regna crescere, erigi & stabiliri uelit, exitat idoneos Gubernatores, quos singulari & heroica uirtute donat, idq́; in summis plerumq́; periculis & extremis neceszitatibus, ut diuinum opus & auxilium plus conspiciatur & liberatio oppreszis gratior fiat. Sic in difficillimo tempore, cum iam Romanum Imperium feré collapsum esset, acerrimus hostis, uastata magna Italiæ parte, ante urbem cerneretur, totumq́; Imperij Romani robur fractum uideretur, exitatus est di‖uinitus, ut A 2v
illa politia cresceret ad multorum Tyrannorum furores reprimendos, Scipio, animi magnitudine, fortitudine, consilio, alijsq; uirtutibus, præstantiszimus Princeps, qui hoste profligato patriam liberauit. Quam gratus hic Iuuenis fuit S. P. Q. R. in tanto discrimine constituto, Tam carus, nostris parentibus atq́; uniuersis incolis Sereniszimus Rex, T. Celsi. parens, erat, dum patriam à crudeliszimo tyranno Christierno Danico secundo oppressam libe-

rasset. Et quia hic Christiernus Regnum non armis, sed fraude occupasset, per eos præsertim, de quibus mox supplicium sumpsit ipse Tyrannus, cui Regni gubernationem imprudenter (ne quid durius dicam) tradiderant, idq́; non fide sed tyrannidej administrasset, ultra mensem in sede regia non mansit. Nam Deus omnis iniuriæ & tyrannidis uindex, qui gemitus & clamores uiduarum ac pupillorum exaudiuit, (quorum tutores & proceres Regni patres Tyrannus ὁ τραγικὸς βασιλεύς, fracta quam dederat regia fide, è medio sustulerat, sola suspicione inductus ea ne per eosdem aut eorum liberos aliquando sede expelleretur) Tyranno, inquam opposuit strenuum iuuenem, quem in tantis fluctibus in hoc protexit & mirificè seruauit, ut collapsis rebus opem ferret. Hic igitur Heros, in Patriæ defensionem, contra tyrannum arma capit, req; bene gesta, Patriæ libertatem restituit. Et quia tantum erat chaos periculorum, ut uix respirare Rempub. posse unquam crederetur, quoscunq́; labores pro recuperanda è manibus hostium Patria, Tyrannoq; eijciendo, sustinere non dubitauit, ut de eo uerè dici queat: Vicit amor Patriæ, laudumq; immensa cupido.[1]

A tota itaq́; posteritate meritó æternam gratitudinem commeruit, qui, ut in Tragœdia dicitur τὸ ἀυτοῦ ποτ᾽ ἐυγενὲς ὀυκ ἂν προδοίη, ὀυδέπερ πράσσων κακῶς.[2] Sed quia tantarum rerum commemoratione & consideratione à fortiszimo patre pro chara Patria gestarum, T. Celsi. ut decet Regis filium, plus delectari scio, quam ulla alia quantumuis splendida Maiestate, diutius in ea commoratus sum. Quid enim præclarius, quam de Patria benè meritum esse? & Patrem Patriæ iure ab omnibus salutari, à quo seruata ac quasi denuo genita iudicetur? quo titulo magnifica illa Romana Politia non habuit sublimius. Cuius etiam hoc habemus inter insignia & perspicua sapientiæ monumenta, cum uidelicet in curru Triumphali simul Triumphantis
A 3r collocari coniugem & ‖ liberos cōstitueret, ut essent paternæ gloriæ & honoris participes, ac spectatores diligentiores. Iudicarunt enim homines politici & sapientes, iuuentutem nulla alia re plus ad uirtutem moueri, quam parentum ac maiorum exemplis (nam publicum uirtutis præmium Triumphus erat) nec fefellit eos opinio, multos uidit Roma id temporis paterna imitari præclara facta. Simili profecto consilio Patris prudentisz. Regis, consentientibus simul Regni Proceribus ac incolis uniuersis, iamdudum & T. Celsi. collocata est in triumphali curru paterno, hoc est, Throno regio, ut esset in tota uita, aszidua rerum gestarum spectatrix, tum etiam partæ gloriæ particeps, quo exitata paternas uirtutes gloriosè imitaretur. Quid autem hoc profecerit, tota Patria testis est, quæ T. Celsi. tanto prosequitur honore & amore, quantum obsequentisz. subditos unquam decere poszit, ac in

[1] Jfr Vergilius, *Aeneid.* VI. v. 823.
[2] Jfr Euripides, *Phoinissai* v. 1623 f.

quodcunq́; pro suo Rege periculum paratiszimos. Tanta enim animi præstantia, magnitudo, iusticia & pietas refulgent, ut nemo non optima quæq́; de T. Cels. clementia sibi polliceri audeat, omnemq́; posteritatem fœliciorem prædicet.

Gratulandum igitur est Patriæ, imo Deo gratiæ agendæ, quo dante eiusmodi bonis frui liceat, quiq́; uetustiszimam gentem, tot uictorijs ex rebus fœliciter gestis, inde usq́; à reparatione post diluuium generis humani, ornatā, denuo reuirescere facit, idq́; in prima sede & ueriszima Gothorum Patria. Sed quia huic meæ sententiæ de prima Gothorum sede & origine, diuersa multorum opinio refragatur, altius repetendum duxi. Certum est in Asia priscis temporibus habitasse Gethas, uel Gothos (ut Romani in sua lingua uerterunt, nostra uero lingua ueterem & ueram appellationem Gether semper retinuit)[1] horum res gestas, migrationes, bella & successus Græci Historici notarunt, inter quos antiquiszimus est Herodotus. Sed quoniam hæc admodum recentia sunt quæ in illorum scriptis notantur, præ his quæ patrij annales patrijs & proprijs caracteribus scripti, & Historiæ quæ inde conscriptæ sunt, continent: non possunt non errare, qui Gothorum ἀρχαιολογίαν & originem ab eiusmodi scriptoribus, neglectis proprijs & primis eius gentis historijs, solum colligunt et æstimant.[2] Veritas enim rei ignotæ in antiquiszimis & proprijszimis scriptis quærenda est. Constat Herodotum non nisi de Gethis Asiaticis & Scythicis uerba facere, qui etiamsi rectè Scythas à Gethis ‖ discernit, ut diuersos populos, ubi *A 3v* inquit, τῆς σκύθησι πλησιοχώρους ἔναι τοὺς γέθας,[3] tamen fallitur dum multa tribuit Scythis, quæ à Gethis acta sunt, hac occasione, quod Gethæ, Scythis pulsis & subactis eorum loca occupauerint, ac inter eos habitauerint (unde & à Græcis & alijs pariter Scythæ appellati sunt) quod & ipse Herodotus indicat, ubi scribit Scytharum aliquos aliorum seruos esse. Verba eius hæc sunt: καὶ σκύθαι ὁι ἄριστόι τε πλῆστοι, καὶ τοὺς ἄλλους νομίζοντες σκύθας δούλους σφετέρους ἔναι.[4] Nec mirum est hominem græcum de origine tam Vetustæ gentis, eiusq; prima sede cum neminem habuerit quem imitaretur, nil certi scripsisse, quare & ipse sibi cauens, sæpe hanc addit correctionem, κατόσον ἡμεῖς ἴδμεν. Iniuriam igitur authori faciunt, qui plus ipsi tribuunt, quam sibimet ipse. Scandiam autē, quam nunc Suetiam uel rectius Sueoniam & Gothiam appellamus, primam Gethicæ gentis sedem esse, ubi & Gens & Regio à Gethar[5] filio Magog suo Rege appellationem sortita est,

---

[1] Jfr t. ex. Joh. Magnus, *Gothorum Sveonumque Historia*, Præf. cap. VII och lib. I, cap. IV.

[2] Jfr Joh. Magnus, a. a., Præf. cap. VIII.

[3] Jfr Herodotus, *Historia*, IV, c. 118.

[4] Jfr Herodotus, *Historia*, IV, c. 20.

[5] Jfr Joh. Magnus, a. a., lib. I, cap. V.

annales manifestè docent, & ex his transcriptæ historiæ, unde Regum series ad Abrahæ tempora, quando Metropolis Vpsalia ædificata est,[1] usq́; in hodiernum diem, quæ & quot fuerunt migrationes earumq́; caussæ, bella, ac deniq́; ipsius gentis primordia & incrementa dilucidè cognosci possunt. Ac etiamsi non mei instituti est, nec huius loci, contradicentium ora obstruere, eorumq; arrogantiam reprimere, qui sibi etiam fortia & præclara Gothorum facta falsó ascribunt, quod ab eruditiore, pro nostra gente ab iniuria tanta uindicanda aliquando futurum expecto: attamen unum atq; alterum argumentum obijcere, hîc alienum esse non duxi. Vnicum hoc argumentum pro multis esse potest, atq; inuictum, Tanta diligentia seriem Regum à prima usq; origine in annalibus annotatam esse, ut uix sit ulla gens in toto terrarum orbe, excepta Hebræa, quæ tam acuratè suam ἀρχαιολογίαν retrò numerando in tantam ætatem, habere poszit. Cur igitur Græcis scriptoribus aut quibuscunq́; alijs, qui nec suæ gentis longè recentioris originem sciunt, plus credamus, si quid de sede prima & origine Gothicæ gentis commentati fuerint, quam patrijs annalibus certiszimis? Si qui sunt, qui existimant Græcis credendum, quorum tamen multa deprehenduntur figmenta & historijs comixtæ fabulæ, cur & nostris Historiographis non sit adhibenda fides? Sed, ut non potuére, ita nec quicquam de gentis
[A 4r] nostræ ori‖gine scripserunt, quare relinquitur nil nisi opinionem esse recentium scriptorum, quod de Asiatica sede dicitur. Nam illæ migrationes & acta, eorum Gothorum sunt, qui sub Berico Rege Patria egreszi sunt, anno mundi 2531. anno à diluuio 873. anno ante natum Christum 1430.[2] Deinde et hoc annales demonstrāt, hanc uidelicet, qua nunc Gothi utimur lingua, semper retentam fuisse in ea sede, eamq; primam & genuinam Gothicæ gentis linguam esse, nec unquam Gothos germanica lingua locutos. Sed si quæ gentes sunt, quarum lingua cum Gothica consonat, easdem, aut à Gothis ut dominis linguam mutuasse, aut certé illorum esse sobolem, necesse est. Neq; hoc minimum est antiquitatis inditium, quód gens Scandiana multó ante tempora Romanorum[3] literis exculta fuerit, proprijsq́; usa caracteribus, quos Runer uocarunt, haud dubie ab Hebræo רנה[4] quod uocem significat (litera enim uoce formatur) donec tandem recepta per Romanos Christiana Religione, etiam Romanis caracteribus uti ceperit, suis paulatim neglectis, quos tamen adhuc multi nostrum callemus, & propter antiquitatem obseruamus, ac præsertim quia ijsdem inscripta tot sepulchra, erecti lapides, annales, multa Astronomica, quibus adhuc Rustici motum Lunæ obseruant, ac metiuntur, aliaq; uetustiszima

[1] Jfr Joh. Magnus, a. a., lib. I, cap. VI.
[2] Jfr Joh. Magnus, a. a., lib. I, cap. XV.
[3] Jfr Joh. Magnus, a. a., lib. I, cap. VII.
[4] רנה bör tydligen här läsas som: *rinnā*, 'rop', 'högliudd röst'.

monumenta ostenduntur.[1] Deinde linguæ ipsius simplicitas & grauitas uetustatem sapit, præ reliquis dialectis gentium uicinarum. Vetustas enim sicut in moribus, Ita & in loquendo modestiam & decorum cum simplicitate breuitateq; coniunctum amauit & seruauit, monstrosum labiorum inflatis buccis strepitum summopere uitauit. Nam uerax fuit, ueritatis autem oratio simplex est, nec tumidis indiget uerbis. Vt uideri licet in omnium antiquiszima & linguarum fonte Hebræa. In quantum nostri homines ueri Gothi, Danicam pronuntiationem qua Gothica loquela miserabili flebiliq; modo fluctuat, laceratur ac torquetur, derident, aspernantur, & contemnunt, notum est, ut reliquas dialectos cognatas taceam, quæ quo longius à fonte diszident, eó magis dissonant.[2] Hæc enim, si quis consideret, linguis mutandis occasio semper fuerat. Quis non uidet, Italicam, Hispanicam, Francicam ex una Latina originem trahere? & tamen nunc inter sese multifariam discrepant, & quo longius à prima sede populus remotus est, eò minus latinè loquitur. Ita nunc Noruegiani Dani, Germani, Angli, omnes Gothicè loquuntur quidem, sed diuersi‖mode, prout à prima Gothorum sede & Patria distant & re- [A 4v] moti sunt.

Præterea ritus & multarum rerum antiquiszimæ appellationes conuincunt, Suenones & Gothos αὐτόχθονας esse, & non aliunde transportatos (ibi enim, licet ex Oriente uenerunt, primum Suenones & Gothi, hoc est, Suensche & Gether appellati sunt, & non in Asia) eorumq; linguam à patribus Hebræis manare, & non ab alijs gentibus, ut Latina à Græca &c. Resurrectionem fore mortuorum Gothi semper firmiterq; credidêre,[3] suosq; mortuos, non, ut aliæ gentes, cremarunt, sed more Hebraico sepulturæ mandarunt, haud dubiè, ad uocem diuinam à patribus acceptam respicientes, Puluis es & in puluerem reuerteris. Indita sunt & quæ coluêre, idolis nomina sacra à patribus tradita תורה,[4] qui colebatur pro summo Deo, אדון[5] qui præerat bellicis negocijs & diuitijs, פריה[6] quæ Dea fertilitatis & fœcunditatis habebatur. Multæq; aliæ appellationes sunt, ut דין יאמין בר שמים הושיען[7] &c. quæ sunt simpliciter Hebrææ, quibus nostri homines utuntur. Nec difficile est

[1] Jfr Joh. Magnus, a. a., lib. I, cap. VII och Olaus Magnus, *Historia de gentib. septentrional.*, lib. I, cap. 34 och 36.

[2] Jfr Joh. Magnus, a. a., lib. XXIII, cap. XXI. (Oratio Hemmingi Gaddi).

[3] Jfr Joh. Magnus, a. a., lib. I, cap. XIII.

[4] תורה, *tōrā*, 'lag', den gammaltestamentliga lagen. Jfr Thor!

[5] אדון, *'ādōn*, 'herre', i synnerhet med suffix »Herren» = Gud. Jfr Oden!

[6] פְּרִיָּה, *pōriiā*, »fruktbärande». Jfr Frigga! — Jfr om dessa tre gudomligheter och deras dyrkan i Upsalatemplet Joh. Magnus, a. a., lib. I, cap. IX.

[7] Det är ovisst, vilka svenska motsvarigheter, Laurentius Petri Gothus tänker sig till dessa ord: הושיען, *hōšī'ān*, 'fräls dem', שמים, *šāmaiim*, 'himlar', בר, *bar*, 'son', יאמין *iā'amīn* 'han tror' (*iōmīn*, 'dagars'), דין, *daiiān*, 'domare'.

Hebrææ linguæ studioso, multarum uocum Gothici sermonis scaturigines animaduertere. Porrò in Historijs posteriorum temporum considerent lectores, ubi Gothorum bella, conflictus & de imperio certamina cum uicinis ac cognatis gentibus, atq; adeo cum Romanis Imperatoribus describuntur, quam aptè nomina Regum & Ducum ad Gothicam linguam congruant, num commode ad Germanicam dialectum, ut quidam detorquent, referri poszint. Sed harum disceptationum finem facerem, Sereniszime Princeps, nisi iam recens sparsum mendacium occurreret, quod si prætermitterem, uerè is essem, quem prouerbio dicunt παρόντα ἀποδημεῖν. Tanta enim huius est impudentia scriptoris, ut etiam quæ oculis uidimus, manibus nostris geszimus, uiuentes præsentesq; saluare poszumus, inuertere ac corrumpere studeat, ut prorsus appareat, hoc genus hominum Gothicæ uirtuti & fortunæ infensum esse. Quare si in disceptando iustum Epistolæ modum excessero, ueniam mihi dari, ac T. Celsi. clementer laturam confido. De Sleidano rerum gestarum, Imperante Carolo V. scriptore dico, quam turpiter, oculis, credo, & auribus
Br clausis pennam errare permiserit, ubi ‖ in 4. suorum commentariorum libro, bella Suecorum cum Rege Daniæ attingit.[1] Cuius uerba hæc sunt: Suecos ita debellatos, ex nobilitate quidam Gustauus Erixonius, à Lubecensibus, ut creditur, instigatus & adiutus, iterum ad rebellionem incitat, & fœliciter quidem. Simulabat initiò se negotium agere filiorum Stenonis: Confirmatior autem factus, regni posseszionem arripit, & sui muniendi caussa, Stenonis filiam in matrimonium ducit, hæc ille. Non possum non mirari hominis impudentiam, qui tam manifesta mendacia adhuc uiuentium auribus, à quibus hæc acta sunt, obgarrire ausus est. Sed examinemus qua possumus breuitate eius uerba, debellatos dicit, qui toties hostem profligarunt, eumq; tandem fame ferè necatum, diuturnaq; tempestate detentum & inclusum, summa Principis Stenonis clementia subleuatum (rara profectò bonitas) ac supplicem dimiserunt. Vnde igitur, quæris, oppreszio? Breuiter respondeo, perdidit Suecos, quod fortiszima quæq; solum perdere potest, magnarum rerum destructio, discordia. Immedicabile enim odium Archiepiscopi summæ authoritatis præsulis, cuius studium procerum multi sequuti, aduersus optimum Ducem Regni Gubernatorem Stenonem, iam remissum hostem, desperabundum ac resilientem, inuitauit & reuocauit. Habes uictoriam dolo partam. Ex nobilitate quidam, nobilem credo eum, quem non solum regia stirps, uerùm etiam sua nobilitat uirtus (licet tibi ὀνοματοποιῖε obscurus) qui atauum Carolum, Suecorum, Gothorum & Noruegianorum, potentiszimum Regem agnoscit, ipsumq; Stenonem tunc Interregem optimum Principem, auunculū[2] uidit. à

---

[1] Ioan. Sleidanus, *De statu religionis et reipublicæ, Carolo Quinto, Cæsare, Commentarij*, (1555), fol. 48.

[2] *Originaltrycket* auunclū (!).

Lubecensibus instigatus &c. Si te, ut tanta mendacia, de fortiszimo Principe, optimèq; de sua Patria merito, spargeres ab ijsdem instigatum dixiszes, facilius credidissem, cum & nihil eius erga patriam amori addi potuisset, neq; ab his, qui cum patriæ nostræ incommodo sua semper quæsijssent, & quærunt si possunt, commoda. ad rebellionem incitat. Rebellionem uocas libertatis defensionem, tyrannidis expulsionem, pacisq; restitutionem? Fœliciter quidem, imò fœliciszimè, pro qua fœlicitate tota posteritas nobiscum Deo gratias agat. Simulabat se &c. non simulabat, sed aperto Marte & reuera non solum filiorum Stenonis, uerùm etiam totius patriæ salutem quæsiuit, bonaq; singulis & uniuersis abrepta restituit ac conseruauit. regni possessionem arripit. Et iustè quidem Tyranno Regnum, fraude partum, frau‖deq; administratum maxima, *Bv* extorsit, sibiq; à quo uniuersa terra crudeliszimis lamijs exposita, uelut à parente, supplex defensionem flagitabat, retinuit, cui etiam cum propter generis nobilitatem, tum maxime propter beneficiorum magnitudinem,[1] summam rei Patria fœliciter prudenterq; commendauit,[2] Regiumq; Diadema meritò imposuit, ut nihil interim dicam de hæreditario iure, quod urgere uideris, de quo Lex patria consulenda est. Nobis enim non nascitur Rex, sed creatur. Filiam Stenonis ducit, O hominis temerariam impudentiam, non solum ea quæ rectè facta sunt inuertit, ac malitiosè interprætatur, sed etiam quæ nunquam in rerum natura extitêre, contra omnem Philosophiam, fingere & introducere non ueretur, quem hominum, Regis Gostaui, domini mei clementisz. primam coniugem fuisze, Katharinam ex Saxonia Dominam, latere poterit? Vel quis filiam à Domino Stenone relictam dixerit? Proh dolor, sicuti sunt homines nunc nimium φίλαυτοι, ita et fiunt φιλοψευδεῖς, ut etiam ea labe se Historiographorum, genus hominum quondam φιλαλῆθες, inquinet, à quo ueritas sine affectibus expectanda esset, ἀλλὰ χάριν ἐκείνοις φέροντες (ut Iosippus inquit) περὶ ὧν τὴν ἀναγραφὴν εἶναι συμβέβηκεν, τὸν ἐις ἀυτὴν πόνον καὶ παρὰ δύναμιν ὑπέστησαν.[3] Sed hij longe ab ea discedunt lege, quam Cicero[4] historiæ primam uocat, ne, scilicet quid falsi dicere audeant, deinde ne quid ueri non audeant, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. Quare summopere amandi eszent rerum gestarum scriptores, si Ducem ueritatem in scribendo sequerentur, nec posteris refutandi locum relinquerent. Sed desino, ne nimis longa disceptatione, molestus fortaszis inueniar, & ad id redeo unde digressus sum. Manifestum est, Sereniszime Princeps, non minus necessarias quam utiles esse Historiarum omnium temporum lectiones & cognitiones, & ad mores

[1] *Originaltrycket* magnitudimem (!).
[2] *Originaltrycket* commend uit (!).
[3] Jfr Flavius Josephus, *Antiquitates Iudaicæ*, lib. I, cap. I.
[4] Cicero, *De oratore*, lib. 2.

formandos, & ad consilia in politica gubernatione atq; domestica regenda, tum etiam Theologis, qui Ecclesiæ doctrinam, collatis omnium ætatum testimonijs,[1] ueram, certam atq; à Deo traditam esse, contra tot in mundo sectas & hæreses, conuincere & propugnare debent, ac perpetuam eius doctrinæ continuationem, interq; Imperiorum ruinas conseruationem ostendere, ad quam rem, non solum sacrorum Bibliorum Historijs, uerum etiam ethnicorum, quæ Imperiorum constitutiones, sedes, mutationes, gentium migrationes,
B 2r || earumq́; res gestas continent, opus est. Idcirco, cum huic sacro Theologiæ studio addictus sim, quem T. Celsi. singulari clementia adiuuit & adiuuat, lectioni historiarum pro mea tenuitate ac temporis ratione nonnihil uacare soleo, ubi (quod ualde delectat) præclara etiam Gothicæ gentis facta & eximiæ uirtutis monumenta creberrimè occurrunt. Non enim ulla gens est, cum qua Gothi, cum propter generis nobilitatem & antiquitatē, tum propter res gestas & uirtutes certare non poszint. Quis non admiratur uetustam populi Romani potentiam & gloriam? huius tamen robur fregit Gothica manus. Taceo alia, Roma diu mundi domina, non Roma, sed Gothia (ut Rex Gothorum Athulfus uictor decreuerat)[2] multis iam seculis meritò nominari deberet. Cum autem hæc & similia Patrum fortia facta inter legendum admirarer etiam à Græcis Historicis annotata, eaq; ad patriæ historiæ ueritatem reuocarem, incidi forte in singulare quoddam, apud Herodotum, Gothici exercitus Strategema,[3] admiratione, propter gentis uirtutem & animi magnitudinem, digniszimum. Idq́; à me carmine redditum T. Celsi. mittendum duxi, sperans fore, ut T. Celsi. pro ea clementia, quæ mihi, summa cum uoluptate & lætitia, diu coràm perspecta est, nō personam mittentis, sed animum erga charam Patriam, atq; adeo T. ipsius Cel. Serenitatem aspiceret. Signum aliquod gratitudinis ergo T. Celsi. (quæ enim hæc comparatio?) dicere non audeo. Sit saltem paruum inditium mentis humilis, beneficiorum memoris, ac uolentis, si uires essent & uoluntati responderet ingenium, T. Celsi laudes, pro meritis, non dicam erga Patriam (magnitudo enim me terreret) sed erga me T. Celsi. clientem, prædicare. Optandum esset, ut ex nostris, qui ingenio & eruditione plus ualent, aliquando præsumerent tanta gentis nostræ monumenta, quanta uix alia gens habet, scriptis declarare, eaq; in lucem reuocare, ac posteritati talia præcinere. Gothicæ genti in hunc usq́; diem nunquam defuit Achilles, sed heu defuit Homerus. Quare Euripideum illud sæpe commendo.

---

[1] *Originaltrycket* testimomijs(!)
[2] Jfr Joh. Magnus, a. a., lib. XV, cap. XIII.
[3] Jfr inledningen.

ἐι γαὶ λαβὼν ἕκαστος ὅ, τι δυναιτὸ τις
χρηστὸν, διέλθοι τοῦτο κέις κοινὸν φέροι
πατρίδι, κακῶν ἂν ἁι πόλεις ἐλλασσόνων
πειρώμεναι, τολοιπὸν ἐυτυχοῖεν ἄν.[1]

‖ T. autem Cels. clementia & beneficentia, talia nos & maiora quidem *B 2v*
sperare iubet: Cui me summo cum obsequio subiectiszimè commendo. Deus Opt. Max. Maiestatem Regiam, T. Celsi. cum excellentiszimis fratribus, dulciszimisq; sororibus, omnibusq; subditis, in honorem sui sanctiszimi nominis, protectionemq; Ecclesiæ, semper saluam & incolumem conseruare dignetur. Datum Vitebergæ anno post natum Christum 1559. die 16. Augusti. quo die Darius ab Alexandro ad Arbela uictus est, anno ante Christum natum, 329.[2]

T. Sereniszimæ
Maiestatis

subditiszimus

Laurentius Gothus
Sudercopensis.

---

[1] Euripides, *Phoinissai,* v. 1015 ff.

[2] Jfr Paulus Eber, *Calendarium Historicum,* Witeb. 1551, de historiska notiserna för den 26 aug.

B 3 r

STRATEGEMA

GOTHICI EXERCITVS IV=

cundum & ingeniosum, Carmine red=ditum â M. Laurentio Petro Gotho.

REgibus in pretio media inter prælia uirtus,
Gothorum Imperium qui tenuêre, fuit.
Martis opus sæuum licet aspera bella fuêre,
Gothica quæ gessit gens, animosa, ferox.
5 Hæc, opus est, narret uox dura & ferrea lingua,
Atq3 animus fortis fortia bella canet.
Est uirtus, ualidi posse arma referre Gigantis,
Et toruis oculis conspicienda dare.
Pectora mollescunt animi non robore fulta,
10 Vox fugit, atq3 animos arguit ipsa suos.
Vnde suis Musæ creduntur adesse Poëtis,
Qui facta eximio digna labore canunt.
Sed mihi non ausim tot numina celsa mouere,
Musa ueni cœptis annue læta meis.
15 Non ego terribilis pugnæ certamina gentis,
(Quod faciant Vates) nec fera bella cano.
Ingenium at Ducis eximium populiq3 potentis,
Eximia dignum laude, referre iuuat.
Gothica gens, terris uarijs populisq3 subactis,
20 Venit & in fines Persa superbe tuos.
Martia uictrici committens prælia dextra,
Et quærens sedes inde subinde nouas.
Cuius in aduentu motus Rex magne Darie,
Dum simul ignotis hospes & hostis eras.
B 3v 25 Vt tremet aspectu duri puer ipse Magistri,
Qui tamen audaci fronte serenus adest.
Sed placuit tandem Gothis dare pila quieti
Bellica, quæ paci sunt inimica bonæ.
Cimmerias placuit terras habitare colendas,
30 Dum Rex Anthinus sceptra uerenda tenet.

Tempore Tarquinio tibi quo Lucretia fertur
Casta, malè audaces sustinuisse manus.[1]
Vnde suis pulsis decreuit Roma monarchis,
Annua Consulibus tradere iura nouis.
Luxuriat rebus mens sanè agitata secundis, 35
Ah nimium præceps, quem sua fata trahunt.
Florens Persarum traxit fortuna Darium
Regem, semper enim casibus illa patet,
Concilium procerum mox bello cogeret ardens,
Et iubeat patrijs inuigilare bonis. 40
Hostis adest proceres fermè insuperabilis armis,
Vicino imperium territat ille metu.
Cuius amicitia aut percusso fœdere habenda est,
Aut bello nobis ipse domandus erit.
Non decus est, nostra nec maiestate potente 45
Dignum, uel scythica de feritate premi.
Protinus inuadit summi reuerentia Regis,
Cum populo proceres: dicta superba placent.
Mittuntur pariter belli pacisq3 potentes,
Anthino Regi, cimmerijsq́3 Gethis. 50
Filia donetur tua Rex, petit ipse Monarcha,
Connubium signum fœderis esse uelis.
Cura quid expediat tibi sit prior, hoste premente
Quam stultè uires experiêre tuas.
Tunc sedet Anthinus miratus iussa superbi 55
Regis, & ingressos sub sua iura uiros.
Gens, ait, iratos metuat nunc gothica uultus? [B 4r]
Quæ gaudet fortes semper ad arma dari?
An ne meam prolem donem cuicunq́3 placebit?
Quo mouear pretio, quasuè timebo minas? 60
Qui fuerant missi redeunt ad regia castra,
Magnanimiq́3 Ducis uerba animosa ferunt.
Non dominum nouit, quocunq́3 potentior hoste
Gens, rebus gestis nobilis ipsa suis.
Sicq3 tuis audax respondet turba rogatis, 65
Dum loquimurq́3, iras efflat ab ore graues.
Agminibus comitum cinctus Rex ipse Getharum,
Fœderibus renuit fidere uelle tuis.
Interea Regis motus tetigit furialis

[1] Jfr Joh. Magnus, a. a., lib. III, cap. VI.

70 Mentem, quo terras mox spoliare iubet.
Exuitur castris miles, tunc obuia uastat
Omnia, dum stricto qualibet ense ruit.
Gothica gens contrà stat fortiter, arma mouentes
Excipit, & belli publica iura fugit.
75 Vt uidet hos gestus, quæ moris caussa requirit
Rex, populus gothus cur loca uasta uelit?
Gens ea quæ solita est tot regna lacessere bello,
Prælia cur fugeret martia grata prius?
Forsitan imperium Persæ si agnoscere uellet,
80 Rex placandus erit, qui prius hostis erat.
Donaq3 mittantur Victori & signa triumphi,
Hoc unum fieri pace suaq́3 potest.
Persa tuis monitis sic respondisse refertur,
Cui sceptrum dederat Gothica turba suum.
85 Martis ad arma solet uix se conuertere nostra
Gens, nisi periusta hæc caussa subire iubet.
Nec sane immemor est gnatus uirtutis auitæ,
Quam factis celebrem gaudet habere suis.
[B 4v] Nec tua ad arma tremunt fulgentia, Persa superbe,
90 Qui uictis populis imperitare solent.
Sed quia plebs didicit congestis uiuere paruis,
Diuitias spernit quæ fera bella mouent.
Corporis & præfert sani retinere salutem
Bello, nec tinctas sanguine quærit opes.
95 Sed, tu crede mihi, pro libertate tuenda,
Viribus illa ualet, magnaq́3 bella gerit.
Oppida nec cingit muro acceptura fugatos.
E pugna reduces, cui placet arma capi.
Adde quòd & sedes pro consuetudine mutat
100 Sæpè suas populus, dum monet ipsa salus.
Sæpè facit tabes terras mala linquere amœnas,
Duriter infectas aëre pestifero.
Sæpè homini uulnus letale animalq́3 ueneno
Infert, namq́3 nocet noxia quæq́3 fera.
105 Sunt etiam mores multorum sæpè ferini,
Quos uitare iuuat, dum mala uita nocet.
Cur igitur uexat bello nos hostis iniquus,
Qui sumus in proprio libera turba solo?
Imperio Persæ rigido submittere colla,
110 Armigero Gotho non placuisse queat.

Munere sed nostro, quod fert fortuna locusq́3,
Ornetur subitò Rex, quia dona cupit.
Talia legati referunt responsa remissi,
Magnanimi Regis, Regi inimica suo.
Ira subit mentem Regis plus cœca furorq́3, 115
Contempta sceptri nobilitate sui.
Instruit hic acies, armatq́3 ad bella cohortes,
Conspuit iratos ore minante sonos.
Nobile per sceptrum hoc iuro, Regniq́3 coronam,
Perq́3 Deos patrios, qui mihi robur erunt. 120
Hanc Scythicam gentē pœnas cum stirpe daturam, *Cr*
Pro spreto magni Regis honore diu.
Miles ad arma ueni, quem patria iura gubernant,
Gloria quem tangit Martis amica Dei.
Vtq́3 uident Gothi strepitus belliq́3 tumultus, 125
Ostentant acies legitimasq3 suas.
Tempus erat belli ambiguam cognoscere sortem,
Si Tubicen caneret classica, pugna foret.
Dum uacat, & tardant Reges committere pugnam,
Atq́3 utrinq́3 mora est, in statione sua. 130
Ecce lepus timidis pedibus celer usq3 recurrit,
Et medias acies præterit ille fuga.
Fortè parum prudens erumpit miles in armis
Gothicus ex acie, subsequitur leporem.[1]
Vt solet in ludo puer ipso abeunte Magistro, 135
Seria deponit, caussa abeunte metus.
Non igitur mirum est, si Persis dura uidentur
Pectora, quæ miscent tristia bella iocis.
Ludere quis suffert, dum diræ ianua mortis
Nigra patet, si non ferreus ille fuit? 140
Tunc facies atri mortalia pectora terret
Ditis, quæ lachrymis lumina densa facit.
Tunc gemit oblitus rerumq́3, ad sydera tendens
Quilibet innocuas, nec sine uoce, manus.
Et quatit immenso pauor intus frigore membra, 145
Quæ licet arma tegunt, ossa tremore sonant.
Singula quid referam? quem non tam tristis imago
Territat? extenso non minus ense ferit.

[1] Denna episod förlägger Herodotus, *Historia* lib. IV. cap. 134, till striden efter de gåtfulla skänkernas överlämnande (jfr nedan v. 210); Laurentius Petri Gothus följer Joh. Magnus' framställning, a. a. lib. III, cap. VII.

Mens abit & moritur, quoties fera mortis imago
150 Cor subit, & gelidum frigora pectus habet.
Hos igitur merito impauidos ex pectore gestus.
Hostes mirantur, Gothe tuosq3 iocos.
Cv Dissimiles motus capit hæc, longe hoste remoto
Aetas, in uino quæ studet esse ferox.
155 Nullus adest hostis, imbellis cornua sumit,
Audet & absenti se opposuisse uiro.
Mille feritq́3 Thraso, scuti gladijq́3 peritus,
Ante fores Thaidis saxea uerba tonans.
Heus age, ne dubites cunctos superare Monarchas
160 Ebrius, & tetro captus amore fure.
Fundere nec turpi turpissima sæpius ore
Opprobrio parcas, nec uiolare Deum.
Audeat & sobrius te lædere nullus Achilles,
Sanguine qui uacuas optat habere manus.
165 Pocula dum norit nosterq́3 extergere plena,
Sic, ait, in belli gurgite miles ero.
Aedibus in sacris nunc mutua bella geruntur,
Cæde sui fratris polluit arma manus.
Mars uiget insidijs latronum more nefandis,
170 Nec pudet insontem sæpe necasse uirum.
Commissi sceleris nulla est nunc cura pudorùe,
Impia prædonis nomina miles amat.
Qui minimè Martis in apertum ascendere campum
Ausus, chara mea huic patria præda fuit.
175 Sustulit è medio fortemq́3 Heroa Tyrannus
Fraude sua, cui mors languida carcer erat.
Heu, memor esto patrū, moneo, qua clade, iuuentus,
Tinxerunt proprio sanguine triste forum.
Hoc manus, insidiæq́3 dedêre inuisa Tyranni,
180 Gothica nobilitas perfida corda caue.
Fraude perit uirtus, non sunt sua pondera uerbis,
Quiq́3 nequit uinci robore, fraude potest.
Non scelus est maius, periura mente Tyranne,
Tetrius en igitur te nihil esse potest.
C 2r 185 Vinceret ut turpem fama scelerata Neronem,
Nil habet humani, nomine peior eras.
In uiuos, pariterq́3 in mortua corpora sæuus,
Lingua, fide spreta, quid nisi uirus habet?

Quam miserè, inuicto semper quæ est robore tellus,
MagnaqVe, per fraVDes patrIa pressa fVIt. 190
Dum tandem iuuenem, socios ciuesq̃3, coëgit,
Principe prognatum, iustus in arma dolor.
LAVs RENouata TIbi PErfregit TRIstia GOTHE
Vincula, dic Regi carmina grata tuo.
Sed heus inuenies modo uix è millibus unum, 195
Gothe tuo exemplo, qui pia bella uelit.
Infractos animos, cernens Medus, populorum,
Incipit ad proceres territus ore loqui.
Quid facimus, populum nostro expugnare labore
Inuictum cupimus, duraq̃3 corda uirùm? 200
Quæ facies Martis præsentis sanguine tincta
Obuia non cogit, nec mouet ulla salus?
Hunc lepus abduxit lusum, cui pila minantur
Tot cædes, ferro strictaq3 nostra manus.
Ludimur in tantis, res est indigna, periclis, 205
Quo spectat nostris addere probra malis?
Vix ea fatus erat: Legati dona ferentes
Gothorum ueniunt, datq̃3 silere nouum.
Miranda specie sunt Regi missa potenti
Munera, Mus, Volucris, Rana, Sagitta simul.[1] 210
Attonitus Rex ipse diu stat, munere uiso,
Vel risu digno, si uelit ira modum.
Non modo miratur tantum, sed muneris usum
Nescit & adiunctas sentit habere uices.
Quilibet ex Persis & Rex, regisq̃3 minister, 215
Aspicit astantes ore minante uiros.
Quale sit hoc omen, tunc Rex ait, addite Gothi, *C 2v*
Principe si sint hæc munera digna satis.
Quid sibi tanta uolunt uestræ ludibria gentis?
Quid sibi Rex uester, nonne pudore uacat? 220
Hæccine nostrorum sint præmia totq̃3 laborum?
Pro quibus tantum copia carpat iter?
Quod fuerit, uel septingenta armare uirorum
Millia, res digna hac improbitate, putet?

---

[1] Joh. Magnus, a. a. lib. III, cap. VII, nämner blott de tre förstnämnda skänkerna; Laurentius Petri Gothus återger mera korrekt Herodotus' berättelse, *Historia* lib. IV, cap. 132, enligt vilken gåvan utgjordes av en fågel, en råtta, en groda och fem pilar.

225 Talia Legati iussi responsa dederunt,
Quæq́3 pio possunt dicier ore ferunt.
Scire nefas nobis, nobis concessa potestas
Nulla est narrandi, quid sibi dona uelint.
Corde latet Regis nostri sapientia tanta
230 Abdita, difficile est dicere quale notat.
Astitit in cœtu, post Regem mox, famulorum,
Vir, sapiens, audax, nomine, fronte, niger.
Hic uerè ex numero, quales habet aula potentum
Quælibet, astuto maior Vlisse fuit.
235 Hi nequeunt clausis præstare silentia labris,
Soluunt in fictos ora diserta modos.
Vos, moneo, spectare uirum, quîs regia castra,
Magnorumq́3 domos sors habitare dedit.
Talis enim monachus persæpe gubernat Abatem,
240 Vtq́3 cocus, domini nouit habere gulam.
Est Polyphemus, erat Parasitus, eritq3 Sophista,
Non, nisi quæ placeant dicere, uelle suum est.
Ostentat uacuos, humilisq́3 à crimine uultus,
Extrudit lacrymas sæpè oculisúe suis.
245 Sæpè hominis uidi, cum nulla & caussa subesset
Vt fleret, grauiter lumina trita manu.
Qui prius in sacro dederatq3 oracula templo,
Hunc uidi ficto stultius ore loqui.
C 3r Quam grauis hæc pœna est, Domini summiq́3 Monarchæ,
250 Iro fallantur, deteriore modo?
Decipitur uolucris linguæ modulamine fictæ,
Hæc eadem dominos fallere docta suos.
Prudens ô nimium, quem rarò lingua fefellit
Dulcis, qua Salomon fallier ipse potest.
255 Fœlix ô nimium, quem non mala lingua coëgit,
Immeritæ uitæ tristia damna pati.
Vt modo decepit dominum Polyphemus, in illo
Munere, dum profert omnia grata, suum.
Mentem, ait, ista ferunt: Confessus, maxime Regū,
260 Anthinus Regno cuncta parere tuo.
Quicquid habet tellus, uastū mare, quicquid & aër,
Prosternis manibus, missaq3 tela domant.
Munera designant, Volucris colit aëris æquor,
Mus terra fruitur, flumina Rana petit.

Protinus illecebris scurræ deceptus, honoris 265
Rex cupidus, uana credulitate, fuit.
Sed Gobries quidam canis insignis & annis,
Reddidit ad stultos carmina uera sonos.
Irrita namq3 senis uix sunt præsagia Vatis,
Qui duce prædicit monstra futura Deo. 270
Iudicium melius caput experientis habebit,
Esse bonum Vatem sæpè Minerua uetat.
Non uos decipiat Persæ petulantia linguæ,
Grata, at quæ falsò, uaticinata fuit.
Talia dona suo minimè dat amica uoluntas 275
Regi, sed portant hostis acerba minas.
Munera (quod uerum est) sunt hæc prænuntia mentis,
Iudicio, fateor, testificanda meo.
Nam nisi nos cauti, ceu mures, tecta futura,
Quæramus latebras, quasue subire licet. 280
Seu uolucris cursum uolucres imitemur inanem, *C 3v*
Qui celer aërium peruolat altus iter.
Seu Ranæ in morem tranentur flumina nobis,
Nulla salutis erit quarta relicta uia.
Rex igitur suasus monitis melioris amici, 285
Comparat auersæ signa uirosq3 uiæ.
Quid prius admirer Gethicæ ne munera gentis,
Hostibus in risus ingeniosa satis?
Aut magis ingenij uires, ænigmatis omen
Callentis pauidum, sensaq3 tecta uirùm? 290
Nam dedit euentus, meritò qui cuncta probabit,
Vera fuisse uiri uerba molesta senis.
Munere quo differt sapiens à crimine stulti?
A stolido prudens, candidus atq3 niger?
Qua, tibi sordidior tellus subiecta sereno 295
Cœlo, sorte, nequit lumen habere suum.
En patriæ status hoc fœlix regnante manebit,
Cum quo sublato gloria tota iacet.
Interea ignauus stultis dominatur habenis,
Impius & patriæ maxima pestis erit. 300
Fœlix durabit longæua in tempora Regum,
Quod sapiens, uirtus, consiliumq3 regit.
At cadit, & præceps ruit ipsa potentia Regnum,
Quæ caret his fulcris, iusticiamq3 fugit.

305 Plurimus est usus, sapientum maxima cura,
Quorum consilijs robora fixa manent.
Si sapiens Gobries tacitus ea damna tulisset,
Non esset Persis ulla relicta fuga.
Cinxerunt semitas Gothi Istri in littore notas,
310 Quo pons structus erat, præsidiumq̃ fuit.
Dum ueniunt Persæ properantes, Rege monente,
Vt ualeant tuto transilijsse pede.
[C 4r] Atq̃ uident hostes ad prælia cœpta paratos,
Mars ægris animis pellit in arma uiros.
315 Pugna diu uehemens, instant fugientibus hostes,
Succubuit tandem gloria Mede tua.
Rex fugit ad pontem multis comitantibus Istri,
Multi itidem gladio Gothe tuoq̃ cadunt.
Non eadem tibi Mede fuit fortuna Darie,
320 Quæ Regnum peperit, qua fera bella geris.
Quanta fuit uirtus ô Gothica gens animosa,
Vincere cum posses, tanta tulisse diu.
Crede mihi, decus est modesto principe maius
Nullum, cui facile est mentis habere satis.
325 Vincere quiq̃ animos poteras, lætare triumphis,
Hostibus expulsis iusta trophæa feras.
Hæc etiam meminisse iuuat: Concordia fecit,
Victrici dextra, colla inimica premi.
Gothica gens uixit mirando turbine concors,
330 Cui commune fuit uita modesta decus.
Ipsa suum Regem plebs est uenerata decenter,
Nec puduit quenquam iura paterna pati.
Rex timuit semper iustas corrumpere habenas,
Legitimus finis sceptra mouere fuit.
335 Non libuit pacem placidam concuttere gratis,
Dum iniustè pressos Lex uetet esse bonos.
Et populo Regem facilis concordia iunxit,
Qui studuit patrio iure præesse suis.
Hæc quoq̃ cura fuit Regi non parua, monere,
340 Vt Regni proceres iusta futura uelint.
Filius ut mores patrios imitetur honestos,
Lite uacet stulta regia clara domus.
Vt quondam, moriens Cyrus monuisse probatur,
Maximus ille heros, imperijq̃ potens.

Tanta uiri concede meo miscenda labori 345 [C 4v
Verba, ore Xenophon docte relata tuo.[1]
Materies poscit quamuis maiora Dario,
Qui tenuit Regnum maxime Cyre tuum.
Fila tuæ fortis cum scisset Parca sororum
Atropos una, uocas pignora Cyre tua. 350
Atq3 senatores, Regni proceres, seniores
Hortaris mœstos, ultima uerba sonans.
Pignora chara mihi, ignobilis pia lumina plebis,
Ore dabo uotis condita dicta meis.
Cum trepidos oculos mors clauserit, esse beatum 355
Credite me cuncti, & sacra sit illa dies.
Namq3 obeunt semper iusti fœlicibus horis,
Creditur & melior uita manere pios.
Vixi & quem dederant Dij cursum ritè peregi,[2]
Iustitia & uitæ debita norma fuit. 360
Iucundos fructus legi puerilibus annis,
Grata fuit superis casta iuuenta Dijs.
Præmia magna suæ benè parta maturior ætas
Virtutis, Charites sic tribuêre, tulit.
Serior accessit, tacitis currentibus annis, 365
Aetas, qua fuerat longa senecta mihi.
Longa senecta, tamen quæ pauca incommoda traxit,
Inferiorq3 parum, læta priore die.
Vita dedit, mihi præteritis prius acta diebus,
Molliter in strato posse cubare meo. 370
Nullus erat genius, uel, quem scio, dirus alastor,
Infestus miseris qui solet esse reis.
Nil mihi contigerat, fateor, pertriste meorum,
Quod poterat sortem comminuisse meam.
Fœlix, quod studui, quoq3 amicos ipse beaui, 375
Atq3 inimica grauis sub iuga colla dedi.
Vt, patriæ Regnum multis uirtutibus auxi, Dr
Floreat augusto limite magna suo.
Hoc unum metui, quod sors dedit esse timendum,
Ne ruerent subitò quæ ualuêre prius. 380
Vos igitur moneo, charissima munera Diûum,
Quos charæ patriæ sceptra paterna manent.

[1] Jfr Xenophon, *Cyropædia*, lib. 8.
[2] *Originaltrycket* peregri(!)

Vt patris mores iustos, in imagine iusta,
Expressos detis, quiq́ʒ decere solent.
385 Vos moueat nunquam stimulis discordia tetris
Inuida, quæq́ʒ sibi pernitiosa cadit.
Ambitio, ira, odiumq́ʒ, nihil moderabile suadent,
Sint procul â Regis talia monstra domo.
Vos multo officio semperq́ʒ honorate, parentis
390 Vno prognati semine, mente simul.
Commoda res, chari fratris cui cura benigna est,
Huic artus proprios mulcet amica manus.
Tu memor esto huius, moriens cui sceptra relinquo,
Dicti postremi, patre monente tuo.
395 Aurea sunt minimè Regnum seruantia tutum,
Sceptra suo Regi pectora fida uirûm.
Si petis hos, fidos rarò natura ministrat,
Fac meritis uideas corda parata tuis.
Quæ uis ulla nequit, facit illa benigna uoluntas,
400 Quilibet officium quo premiturq́ʒ negat.
Extortum siquidem nec durat amabile quicquam,
Odimus inuiti munera quæq́ʒ pati.
Qui studet ornatos meritis sibi iungere amicos,
Hic inimica probè plectere colla potest.
405 Defendunt Regnum ciues fidelius ipsi,
Dum mala, quæ ducta est, extera turba fugit.
Namq́ʒ sua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.[1]
Dv Incola quisq́ʒ ideo patrijs benè præsidet armis.
410 Præferas & ciues omnibus ipse tuos.
Dulcior est requies infanti matris in ulnis,
Tutior est propria condita Gaza manu.
Dixerat: extensos mors pallida & occupat artus,
Luminibus clausis uitaq́ʒ mœsta fugit.
415 Dicta, meæ paucis, nec sunt aliena, tabellæ,
Rex quibus instruxit pignora chara modis.
Talia, sed ueteres, non soli, exempla, libelli
Præbent, dant etiam secula nostra pios.
Magna (fatebor enim ingenuè) GOSTAVE tuarū
420 Pondera uel rerum, talia gesta ferunt.
Quæ mox penna dabit, memori quía mente notaui,
Credite, uox aures mouit & ista meas.

---

[1] Jfr Ovidius, *Ex Ponto* lib. I, 3. 35.

TeMpVs erat, phœbI tV ponDVs onVste ferebas
HesperIosqVe tVI taVre reteXIs eqVos.
Vergilijs laxis, expurgas flatibus ora, 425
Occidit ipsa tuum Lampadiasq̃3 decus.
Ecce sacer cœtus ueneratur, more uetusto,
Diuinum uerbum conueniente die.
Cœlo prodierat iubar eoumq3 sereno
Solis, quod retrò Iupiter altus agit. 430
Accedunt iuuenes dominum Regemq̃3 Patremq̃3
Heroës, summa hic summus[1] in arce fuit.
Prole pia dignum, magna est reuerentia Patri
Præstita, nec pietas dissimulata fuit.
Astans tunc fortè, & uerbi de more paratus 435
Diuini Præco, nempe uocatus eram.
Excepit iuuenes uultuq̃3 modoq̃3 paterno,
Et grauis & lætus Rex mihi uisus erat.
Magnanimus, pulchri procera corporis, Heros,
Forma, stat, qualis Principe digna uiro. 440
Ingenuumq3 animum magna grauitate professus, *D 2r*
Incipit ex pura mente paterna loqui.
Curta nimis, sed uera monitio, & utile dogma,
Grata est, res pulchras posse referre, mora.
Sceptra Deus Regni nobis, charissima proles, 445
Tradidit, excelsa quod regit ipse manu.
Hic dedit expulsos patria prosternier hostes,
Illius & dextra succubuêre mihi.
Et meminisse iuuat (mea pignora chara) laborum,
Quos mihi amor patriæ, quos mihi cura dedit. 450
Namq̃3 uidere premi hanc, crudelius ense Tyranni,
Quo proceres Regni, tunc periêre, fuit.
Multa tuli fortuna aduersa, multa peregi,
Tandem eluctatus, fata regente Deo.
Ceu positis uelis, ereptam nauita uentis, 455
Viderit in portum ducier ipse ratem:
Sic pulsa est toties mihi perfida turba Tyranni,
Et patriam iussi ad iura redire sua.
Pace nihil melius, pax nunc est reddita nobis,
Nocte dieq̃3 uiam carpere quisq3 potest. 460

[1] *Originaltrycket* sumus(!)

Sed quia non minor est, quàm quærere, parta tueri
Virtus, hæc mecum uos pia cura decet.
Hoc opus est, turbet ne quis ciuilibus armis
Pacem: Latronum ciuica bella manus.
465 Sceptriger unus erit, penes hunc & summa potestas
Legitima, sacrum est, sceptra tenere manu.
Cum mea fata uolent, uobis bona tanta relinquo,
Quanta lucratus eram numine dante DEI.
Dissidij à uobis procul hinc seiungite noxam,
470 Pestis edax rerum est, exitiale malum.
Nam modicas uires fœlix concordia seruat,
Inuictos fratres mutua cura facit.
D 2v Infœlix ualidas uires discordia soluit,
Herculeum robur frangere & ipsa potest.
475 Hac duce, Romanæ collapsa potentia gentis,
Floruit at concors, & caput orbis erat.
Dixerat: una fuit fratrum uox, Rex Pater esto,
Huic uoci facies dignaq́3 parq́3 fuit.
O stirps magnanimæ Gothorum maxima gentis,
480 Quorum nunc sedes, primaq́3 Regna tenes.
Dum memor es patrū (quem nō meminisse iuuabit?)
Non nisi quod pulchrum est ipsa patrare potes.
Gens ea per totum uictrix circumtulit orbem
Arma, suis manibus quot loca uasta dedit?
485 Plurima Regna sibi populis posuitq́3 subactis,
Iusq́3 uidere fuit solis utrumq́3 latus.
Creditur at quamuis complesse climata cuncta,
Non minus ipsa tamen Gens sua prima tenet.
Illa Deus uestris manibus primordia gentis,
490 O charæ patriæ lumina clara, dedit.
Sit pietas curæ, maneat concordia, numen
Dirigat in medio sic data uela freto.
Expedit esse pios, & ut expedit, esse uelimus,
Vltima fata uiris sunt leuiora pijs.
495 Magna equidem uirtus pro libertate, labores,
Qua tellus fruitur, sustinuisse graues.
Gloria sed maior, concussaq́3 iura paterna,
Ciuibus, & Patriam, restituisse suis.
Vera autem, ueræ pietatis maxima laus est,
500 Cum populo Regem dogmata nosse Dei.

Quam dulce est, patrio sub tegmine libera uita,
Tam miserum est, tristi subdere colla iugo.
Quam pulchrum est, patrijs sancitis legibus uti,
Tam triste est, iustis uis inimica uiris.
Vna salus miseris, Christum cognoscere Iesum, 505 *Diij*r
Pernicies summa est, credere, nolle Deo.
Hæc coëunt fœlix tibi nunc ô Gothica tellus,
Rara solent isthæc trina coire simul.
Munera grata Dei tu agnoscito & agnita serua,
Seruariq̃ eadem numine crede Dei. 510
Pace opus est, pacis pro Rege orate ministro,
ὄργανον est pacis Rex pius ipse suæ.
Χρίστ᾽ εἰκὸν πατέρος, σῶτερ, λόγε, ὀλβιόδωρε,
Vnica tu miseris spes animosa reis.
Da populus fugiat Sathanæ consortia tetra, 515
Da crescat uera cum pietate fides.
Imperium patriæ fœlix pie Christe precamur,
Da, Rex iustitia sceptra paterna gerat.
Καρτὶστη ἀρετῶν, ὄυθ᾽ ἕσπερος ὄυτε ἑῶος,
ὅυτω θαυμαστὸς, ἐστι δικαιοσύνη.

Τέλος.

*Diij*v

Προσευχὴ περὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ τοῦ Λαυρεντίου Γωθου.

Πλᾶσμα σέθεν θνητοὺς γηραιὸν χριστ᾽ ἐλέησον,
σοῦ γὰρ ἄνευ, δοῦναι μηδενὸς ἐστι βίον.
Νῶε κυβωτὸς ἔχει σε κυβερνήτην καὶ ἄνακτα
μοῦνον, ἀλύξῃ ὅπως κύματα πίκρα μόρου.
ἐν πατρίδος γαίῃ ὀρθῶς ἐκκλησία ἀυξοῖ,
δὸς ξένιον λάφ ποιμένα πάντε σέο.
ἑσπέρα ἦλθε, βροτῶν μετὰ ἡμῶν χριστὲ σὺ μεῖνον,
μήποτε σεῖο φάος βούλου ἀπολλύμενον.
ἀνδροφόνου θυμὸς δεινόν ᾽γ ἐχθροῖο κακιστὸς,
ἐν κόσμοιο τέλφ, πλειάτε πάντα φόνου,
ἀλλὰ χρόνφ, μῶλον πολυδάκρη πᾶυε μόναρχε,
θροῖνον ἅπαντα, μόλων βέλτερε λῦσον ἄναξ.

AMEN.